

Designing a Good Marital Conduct Protocol Based on Islamic Sources

1. Zeynab Sadat Mirghazanfary^{ORCID}: Department of Counseling, Ro.C., Islamic Azad University, Roudehen, Iran
2. MohammadReza Jahangirzade Ghomi^{ORCID}*: Psychology Group, Imam Khomeini Educational and Research Institute, Qom, Iran.
3. Pantea Jahangir^{ORCID}: Department of Counseling, Ro.C., Islamic Azad University, Roudehen, Iran
4. Farideh Dokanehifard^{ORCID}: Department of Counseling, Ro.C., Islamic Azad University, Roudehen, Iran

*Corresponding Author's Email Address: Jahangirzadeh@iki.ac.ir

Abstract:

Objective: The present study aimed to design a good marital conduct protocol based on Islamic sources with an emphasis on enhancing marital satisfaction, happiness, and family resilience.

Methods and Materials: This study was conducted using a qualitative design based on thematic analysis. Data were collected through an extensive review of Islamic sources including the Holy Qur'an, narrations, Islamic ethical texts, and scientific literature related to family functioning, marital satisfaction, resilience, and psychological well-being. During the analytical process, concepts associated with spouses' interactions, emotional support, empathy, patience, forgiveness, responsibility, constructive dialogue, and companionship were extracted and coded. Initial themes were then organized into broader axial categories, and finally the conceptual structure of the good marital conduct protocol was developed. To improve credibility, the extracted themes and categories were reviewed and evaluated by experts in family counseling and Islamic studies.

Findings: The findings demonstrated that good marital conduct in Islamic teachings is a multidimensional construct consisting of emotional, communicative, ethical, and spiritual dimensions. The most significant extracted themes included compassion, empathy, respectful dialogue, emotional support, companionship, forgiveness, patience, ethical commitment, responsibility, and spirituality. The results further indicated that concepts related to family resilience and psychological adaptation occupy a central position within Islamic teachings and may function as protective factors against marital conflict and emotional distress. Data analysis also revealed that integrating spiritual values with communication and relational skills within a coherent protocol provides considerable potential for enhancing couples' psychological well-being and relational quality.

Conclusion: Based on the findings, the good marital conduct protocol derived from Islamic sources can serve as an indigenous and culturally grounded framework for strengthening marital relationships, increasing happiness, and enhancing family resilience. By integrating ethical, emotional, and spiritual dimensions, the protocol offers significant potential for application in family education and counseling interventions.

Keywords: *Good marital conduct, Islamic sources, marital satisfaction, family resilience, marital happiness, spirituality, Islamic family*

How to Cite: Mirghazanfary, Z. S., Jahangirzade Ghomi, M., Jahangir, P., & Dokanehifard, F. (2027). Designing a Good Marital Conduct Protocol Based on Islamic Sources. *Quarterly of Experimental and Cognitive Psychology*, 4(1), 1-23.

Received: 13 February 2026
Revised: 14 June 2026
Accepted: 21 June 2026
Initial Publish: 16 May 2026
Final Publish: 21 March 2027

Copyright: © 2027 by the authors.
Published under the terms and conditions of Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

طراحی پروتکل حسن معاشرت بر اساس منابع اسلامی

۱. زینب سادات میرغضنفری^{ID}: گروه مشاوره، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران

۲. محمدرضا جهانگیرزاده قمی^{ID*}: گروه روانشناسی، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، قم، ایران. (نویسنده مسئول)

۳. پانته آ جهانگیر^{ID}: گروه مشاوره، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران

۴. فریده دوکانه ای فرد^{ID}: گروه مشاوره، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران

*پست الکترونیک نویسنده مسئول: Jahangirzadeh@iki.ac.ir

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر طراحی پروتکل حسن معاشرت مبتنی بر منابع اسلامی با تأکید بر ارتقای رضایت زناشویی، شادمانی و تاب‌آوری خانواده بود.

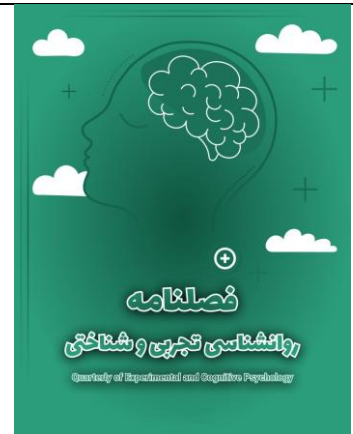
مواد و روش: پژوهش حاضر از نوع کیفی و با رویکرد تحلیل مضمون انجام شد. داده‌ها از طریق مطالعه و بررسی منابع اسلامی شامل آیات قرآن کریم، روایات، متون اخلاق اسلامی و منابع علمی مرتبط با خانواده، رضایت زناشویی، تاب‌آوری و بهزیستی روان‌شناختی گردآوری شد. در فرآیند تحلیل، مفاهیم مرتبط با تعاملات همسران، حمایت عاطفی، همدلی، صبر، بخشش، مسئولیت‌پذیری، گفت‌وگوی سازنده و همراهی زوجین استخراج و کدگذاری گردید. سپس مضامین اولیه در قالب مقوله‌های محوری سازمان‌دهی شد و در نهایت ساختار نهایی پروتکل حسن معاشرت تدوین گردید. برای افزایش اعتبار یافته‌ها، مضامین استخراج‌شده توسط متخصصان حوزه مشاوره خانواده و مطالعات اسلامی مورد بازبینی قرار گرفت.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که حسن معاشرت در منابع اسلامی دارای ابعاد چندگانه عاطفی، ارتباطی، اخلاقی و معنوی است. مهم‌ترین مضامین استخراج‌شده شامل شفقت، همدلی، گفت‌وگوی محترمانه، حمایت عاطفی، همراهی، گذشت، صبر، تعهد اخلاقی، مسئولیت‌پذیری و معنویت بود. نتایج همچنین نشان داد که مفاهیم مرتبط با تاب‌آوری خانواده و سازگاری روان‌شناختی در آموزه‌های اسلامی جایگاه برجسته‌ای دارند و می‌توانند به‌عنوان عوامل محافظتی در برابر تعارضات زناشویی عمل کنند. تحلیل داده‌ها بیانگر آن بود که ترکیب مؤلفه‌های معنوی و مهارت‌های ارتباطی در قالب یک پروتکل منسجم، ظرفیت قابل توجهی برای ارتقای سلامت روانی و کیفیت روابط زوجین دارد.

نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌های پژوهش، پروتکل حسن معاشرت مبتنی بر منابع اسلامی می‌تواند به‌عنوان الگویی بومی و فرهنگ‌محور برای تقویت روابط زناشویی، افزایش شادمانی و ارتقای تاب‌آوری خانواده مورد استفاده قرار گیرد. این پروتکل با تلفیق ابعاد اخلاقی، عاطفی و معنوی، ظرفیت مناسبی برای کاربرد در آموزش خانواده و مداخلات مشاوره‌ای دارد.

کلیدواژه‌ها: حسن معاشرت، منابع اسلامی، رضایت زناشویی، تاب‌آوری خانواده، شادمانی زناشویی، معنویت، خانواده اسلامی

نحوه استناددهی: میرغضنفری، زینب سادات، جهانگیرزاده قمی، محمدرضا، جهانگیر، پانته آ، و دوکانه ای فرد، فریده. (۱۴۰۶). طراحی پروتکل حسن معاشرت بر اساس منابع اسلامی. فصلنامه روانشناسی تجربی و شناختی، ۴(۱)، ۱-۲۳.

تاریخ دریافت: ۲۴ بهمن ۱۴۰۴

تاریخ بازنگری: ۲۴ خرداد ۱۴۰۵

تاریخ پذیرش: ۳۱ خرداد ۱۴۰۵

تاریخ چاپ اولیه: ۲۶ اردیبهشت ۱۴۰۵

تاریخ چاپ نهایی: ۱ فروردین ۱۴۰۶

مجوز و حق نشر: © ۱۴۰۶ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

Extended Abstract**Introduction**

Marital relationships constitute one of the most fundamental dimensions of human life and play a crucial role in psychological well-being, emotional stability, and family functioning. The quality of communication between couples significantly influences marital satisfaction, emotional intimacy, and the stability of the family system. Ineffective communication patterns, unresolved conflicts, emotional withdrawal, criticism, and defensiveness are among the most common predictors of marital distress and relational dissatisfaction. Couples who fail to establish constructive communication often experience chronic interpersonal tension, emotional disconnection, and diminished relational commitment. Therefore, identifying effective therapeutic interventions to improve communication patterns and enhance couples' readiness for change has become an important focus in family counseling and psychotherapy research (Jalili et al., 2024; Mohannaee et al., 2019).

In recent years, couple therapy approaches emphasizing emotional awareness and relational reconstruction have gained increasing attention. Among these interventions, Imago Relationship Therapy (IRT) and Cognitive-Behavioral Couple Therapy (CBCT) are widely recognized as effective approaches for reducing marital conflicts and improving relational functioning. Imago therapy, developed by Harville Hendrix, is based on the assumption that unresolved childhood experiences and unmet emotional needs shape unconscious relational patterns in adulthood. According to this perspective, individuals are unconsciously attracted to partners who resemble early attachment figures, and marital conflicts often reactivate unresolved developmental wounds. Imago therapy attempts to transform conflict into an opportunity for healing and growth through empathic dialogue, emotional validation, and conscious communication (Ghaffari et al., 2025; Nasrullahzadeh Jamal, 2021).

Several studies have demonstrated the effectiveness of Imago therapy in improving emotional intimacy, communication quality, forgiveness, empathy, and marital satisfaction. Research findings indicate that this approach facilitates deeper emotional understanding and reduces destructive interaction patterns among couples (M. Fatemi et al., 2016; M. S. Fatemi et al., 2016; Fatemi et al., 2015). Moreover, studies have shown that Imago therapy can significantly improve communication skills, emotional experiences toward spouses, marital commitment, and relationship quality among distressed couples (Amini Khoei et al., 2014; Cheraey et al., 2020; Dehnavi et al., 2023). Other investigations have also emphasized the role of Imago therapy in promoting marital forgiveness, reducing emotional divorce, and enhancing resilience among couples experiencing relational distress (Karami et al., 2025; Najjar Khodabakhsh et al., 2025).

Alongside Imago therapy, Cognitive-Behavioral Couple Therapy has been extensively applied to marital problems and dysfunctional communication. CBCT focuses on the role of maladaptive cognitions, irrational beliefs, dysfunctional behavioral exchanges, and negative interaction cycles in the development and maintenance of marital conflicts. This approach aims to improve communication and relationship quality by teaching cognitive restructuring, emotional regulation, conflict resolution, and interpersonal communication skills. Studies have shown that cognitive-behavioral interventions can effectively reduce communication problems, marital burnout, emotional dysregulation, and maladaptive relational beliefs among couples (Shafiabady et al., 2023; Vaslehchi et al., 2024). Furthermore, CBCT has demonstrated effectiveness in reducing ineffective communication patterns and enhancing adaptive interpersonal functioning (Shirin Kam et al., 2025).

Despite the empirical support for both therapeutic approaches, comparative studies examining their relative effectiveness on stages of change motivation and

maladaptive communication patterns remain limited, particularly in Iranian cultural contexts. Motivation for change is a critical component of successful therapeutic outcomes because relational change requires active participation, emotional openness, and behavioral commitment from both partners. Couples who are more psychologically prepared to acknowledge relational difficulties and engage in constructive change are more likely to benefit from therapeutic interventions. Previous studies have emphasized the role of cognitive-behavioral and motivational interventions in enhancing readiness for change and adaptive functioning (Nemat Zadeh Souteh et al., 2024; Rezaie et al., 2024). However, little attention has been paid to how emotionally focused interventions such as Imago therapy may influence motivation for relational change.

In Iranian society, marital relationships are shaped by cultural norms, traditional gender expectations, family influences, and limited opportunities for emotional expression. Consequently, interventions that address both cognitive and emotional aspects of relationships may be particularly beneficial in this context. While cognitive-behavioral approaches improve communication through skill acquisition and cognitive restructuring, Imago therapy may facilitate deeper emotional transformation by emphasizing empathy, validation, and attachment-related healing (Farahani & Delavar, 2018). Therefore, comparing these approaches may contribute to the development of more culturally sensitive and effective interventions for couples experiencing marital conflict.

Given the importance of marital communication, emotional intimacy, and readiness for change in maintaining healthy relationships, and considering the limited comparative evidence regarding the effectiveness of Imago therapy and Cognitive-Behavioral Couple Therapy, the present study aimed to compare the effectiveness of these two interventions on stages of change motivation and maladaptive communication patterns among couples with marital conflict.

Methods and Materials

The present study employed a quasi-experimental design with pretest–posttest assessments and a control group. The statistical population consisted of couples referring to counseling and psychological clinics in Tehran in 2023 due to marital conflicts. A total of 45 couples (90 participants) were selected through convenience sampling and randomly assigned to three equal groups: Imago therapy, Cognitive-Behavioral Couple Therapy, and a control group.

The inclusion criteria included at least one year of marital life, obtaining scores above the cutoff point on marital conflict measures, minimum high school education, willingness to participate in the study, and absence of simultaneous psychological treatment. Exclusion criteria included absence from more than two therapy sessions, severe psychiatric disorders, substance dependence, and occurrence of acute family crises during the study.

Data collection was conducted using the University of Rhode Island Change Assessment (URICA) and the Communication Patterns Questionnaire (CPQ). The URICA assessed participants' stages of change motivation, including precontemplation, contemplation, action, and maintenance. The CPQ evaluated adaptive and maladaptive communication patterns among couples.

The intervention protocols were conducted in eight weekly 90-minute sessions. The Imago therapy sessions focused on empathic dialogue, mirroring, emotional validation, exploration of childhood wounds, emotional awareness, and reconstruction of relational intimacy. The Cognitive-Behavioral Couple Therapy sessions emphasized identification of dysfunctional cognitions, cognitive restructuring, communication skills training, emotional regulation, anger management, and problem-solving techniques.

The control group received no intervention during the study period but participated in a brief educational workshop after completion of the research process. Following the interventions, posttests were administered to all groups.

Data were analyzed using SPSS version 26. Descriptive statistics, including means and standard deviations, were calculated. Multivariate analysis of covariance (MANCOVA) was employed to examine group differences while controlling for pretest scores. Statistical assumptions, including normality, homogeneity of variance, and homogeneity of covariance matrices, were examined and confirmed prior to analysis. Bonferroni post hoc tests were used to compare group differences. The significance level for all analyses was set at 0.05.

Findings

Descriptive findings indicated that the mean scores of stages of change motivation increased substantially in both experimental groups at posttest compared to pretest scores, whereas only minimal changes were observed in the control group. The Imago therapy group demonstrated the highest increase in motivation for change. In contrast, maladaptive communication pattern scores decreased considerably in both treatment groups, with the greatest reduction observed in the Imago therapy group.

The results of assumption testing confirmed the appropriateness of conducting multivariate analysis of covariance. Shapiro-Wilk tests demonstrated normal distribution of data, Levene's tests indicated homogeneity of variances, and Box's M tests confirmed equality of covariance matrices across groups.

The multivariate analysis of covariance revealed a significant overall effect of group membership on the combined dependent variables of stages of change motivation and maladaptive communication patterns. Wilks' Lambda results indicated significant differences among the three groups, suggesting that at least one of the dependent variables differed significantly across interventions.

Subsequent univariate analyses showed significant group differences for both dependent variables. Both Imago therapy and Cognitive-Behavioral Couple Therapy significantly improved stages of change motivation compared to the control group. However, the increase in motivation for change was significantly greater in the Imago

therapy group than in the Cognitive-Behavioral Therapy group.

Similarly, both interventions significantly reduced maladaptive communication patterns compared to the control group. Participants in the Imago therapy group exhibited the greatest reduction in ineffective communication behaviors, including criticism, withdrawal, defensiveness, and negative emotional interaction. Although Cognitive-Behavioral Couple Therapy also improved communication patterns, its effect size was smaller than that of Imago therapy.

Bonferroni post hoc comparisons confirmed significant differences between each treatment group and the control group on both dependent variables. Additionally, significant differences emerged between the two experimental groups, indicating that Imago therapy produced superior outcomes in increasing motivation for change and reducing maladaptive communication patterns.

Discussion and Conclusion

The findings of the present study demonstrated that both Imago Relationship Therapy and Cognitive-Behavioral Couple Therapy were effective in improving stages of change motivation and reducing maladaptive communication patterns among couples experiencing marital conflict. However, Imago therapy produced significantly greater improvements in both variables compared to Cognitive-Behavioral Couple Therapy.

The effectiveness of Cognitive-Behavioral Couple Therapy may be explained by its emphasis on identifying dysfunctional cognitions, modifying irrational beliefs, and teaching adaptive communication skills. By helping couples recognize negative thought patterns and develop constructive interaction strategies, this approach enhances emotional regulation and conflict resolution abilities. Couples learn to communicate more effectively, interpret relational situations more realistically, and reduce destructive behavioral exchanges.

The superior effectiveness of Imago therapy may be attributed to its deeper focus on emotional experiences,

attachment needs, and relational healing. Unlike interventions that primarily target cognition and behavior, Imago therapy facilitates emotional awareness and empathic understanding between partners. Through structured dialogue techniques such as mirroring, validation, and empathy, couples experience being heard and emotionally understood, which may reduce defensiveness and emotional withdrawal.

Another explanation for the stronger effects of Imago therapy is its emphasis on unresolved developmental experiences and unconscious relational dynamics. Many maladaptive communication patterns originate from unmet childhood needs and insecure attachment experiences. By helping couples recognize these underlying emotional wounds, Imago therapy promotes insight, compassion, and emotional connection. As a result, couples become more willing to engage in relational change and develop healthier interaction patterns.

The findings also highlight the importance of integrating emotional and cognitive dimensions in couple therapy. While cognitive-behavioral interventions effectively improve communication skills and behavioral regulation, emotional connection and empathic understanding appear to

play a critical role in sustaining long-term relational change. Therefore, therapeutic approaches addressing both emotional attachment and cognitive restructuring may produce more comprehensive outcomes for distressed couples.

From a practical perspective, the findings suggest that both interventions can be effectively applied in counseling centers and family therapy clinics for couples experiencing marital conflicts. However, Imago therapy may be particularly beneficial for couples with deep emotional wounds, unresolved attachment issues, and chronic communication difficulties. Cognitive-Behavioral Couple Therapy may be more appropriate for couples whose difficulties are primarily related to maladaptive beliefs and ineffective communication skills.

Overall, the results of this study emphasize the significance of emotional awareness, empathic communication, and psychological readiness for change in improving marital relationships. The findings support the application of emotionally focused relational approaches alongside cognitive-behavioral methods in couple therapy and contribute to the growing literature on effective interventions for marital conflict resolution.

همراهی و هم‌نشینی عاطفی میان زوجین به‌عنوان یکی از ابعاد اساسی روابط سالم شناخته شده است. پژوهش‌های انجام‌شده بر روی زوجها نشان داده‌اند که تجربه اوقات مشترک مثبت، احساس همراهی و تعامل گرم عاطفی می‌تواند سطح رضایت زناشویی، سلامت روان و حتی رفتارهای سلامت‌محور را ارتقا دهد (Stadler et al., 2022; Tong et al., 2022). همچنین، پژوهش‌های جدید در حوزه تحلیل‌گفت‌وگوهای زوجین نشان داده‌اند که سبک دلبستگی، شیوه بیان هیجان‌ها و نحوه پاسخ‌دهی به نیازهای عاطفی، نقش کلیدی در کیفیت روابط زناشویی دارد (Koçak et al., 2023). مطالعات فناورانه در حوزه تعاملات زوجین نیز نشان داده‌اند که هیجان‌های افراد در روابط زناشویی به‌شدت تحت تأثیر واکنش‌ها و رفتارهای شریک زندگی قرار می‌گیرد و کیفیت تعاملات روزمره می‌تواند الگوهای هیجانی زوجین را شکل دهد (Boateng, 2020; Boateng et al., 2021).

در کنار عوامل روان‌شناختی، باورهای دینی و معنوی نیز از مؤلفه‌های اثرگذار بر کیفیت زندگی زناشویی و تاب‌آوری خانواده محسوب می‌شوند. دین برای بسیاری از خانواده‌ها نه‌تنها یک نظام اعتقادی، بلکه منبعی برای معنا، امید، همبستگی و مقابله با دشواری‌ها است. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که مشارکت مذهبی و حضور در فعالیت‌های دینی با افزایش احساس بهزیستی، رضایت از زندگی و سلامت روان همراه است (Chen & Chen, 2021; Wheatley, 2023). همچنین، مقابله مذهبی و استفاده از منابع معنوی در شرایط بحران می‌تواند تاب‌آوری روانی و سازگاری خانوادگی را تقویت کند (Cohen et al., 2025; Lazarus & Arun, 2025). مطالعات انجام‌شده در دوران همه‌گیری کرونا نیز نشان دادند که خانواده‌هایی که از حمایت‌های مذهبی و معنوی بیشتری برخوردار بودند، در برابر فشارهای روانی و اجتماعی مقاومت بالاتری نشان دادند (Pirutinsky et al., 2020; Saud et al., 2021). این یافته‌ها بیانگر آن است که مذهب می‌تواند به‌عنوان یک منبع

خانواده در تمامی نظام‌های فرهنگی، دینی و اجتماعی به‌عنوان بنیادی‌ترین نهاد شکل‌دهنده شخصیت، سلامت روان و انسجام اجتماعی شناخته می‌شود. کیفیت روابط میان اعضای خانواده، به‌ویژه روابط زوجین، نقش تعیین‌کننده‌ای در پایداری روانی، رشد عاطفی و احساس امنیت افراد دارد. در این میان، مفهوم «حسن معاشرت» به‌عنوان شیوه‌ای اخلاقی و انسانی در تعامل میان همسران، یکی از مهم‌ترین عوامل ایجاد آرامش، همدلی و پایداری خانواده به‌شمار می‌رود. حسن معاشرت فراتر از رعایت هنجارهای رفتاری ظاهری است و مجموعه‌ای از نگرش‌ها، مهارت‌های ارتباطی، همدلی، گذشت، شفقت، همراهی و مسئولیت‌پذیری را در بر می‌گیرد. در متون اسلامی، حسن معاشرت جایگاهی بنیادین دارد و قرآن کریم و روایات اسلامی به‌طور گسترده بر معاشرت نیکو، مدارا، محبت و رعایت کرامت متقابل در روابط خانوادگی تأکید کرده‌اند. با این حال، علی‌رغم غنای منابع اسلامی در این زمینه، هنوز خلأ قابل‌توجهی در زمینه طراحی یک پروتکل علمی، ساختارمند و مبتنی بر آموزه‌های اسلامی برای ارتقای حسن معاشرت در خانواده مشاهده می‌شود. در دهه‌های اخیر، تحولات اجتماعی، فشارهای اقتصادی، تغییرات سبک زندگی و گسترش فردگرایی، ساختار روابط خانوادگی را با چالش‌های جدی مواجه ساخته است و بسیاری از خانواده‌ها در حفظ صمیمیت، تاب‌آوری و رضایت زناشویی با دشواری روبه‌رو هستند (Cowan & Cowan, 2020; Hetherington & Kelly, 2020).

پژوهش‌های معاصر نشان داده‌اند که کیفیت تعاملات زوجین تأثیر مستقیمی بر سلامت روان، شادمانی و ثبات خانواده دارد. مطالعات انجام‌شده درباره رضایت زناشویی نشان می‌دهد که ارتباط مؤثر، حمایت عاطفی و همدلی متقابل از مهم‌ترین عوامل تداوم زندگی مشترک هستند (Birni & Eryilmaz, 2022; Lüscher et al., 2022). در همین راستا، مفهوم

معناجویی، امید و انسجام خانوادگی عمل کنند. پژوهش‌های انجام‌شده بر اساس قرآن و احادیث نشان داده‌اند که مؤلفه‌هایی نظیر صبر، توکل، بخشش، همدلی و تعاون از مهم‌ترین عناصر تاب‌آوری در خانواده اسلامی محسوب می‌شوند (Habibolahi, 2021). همچنین، ارتباط میان سلامت معنوی و تاب‌آوری روانی در مطالعات مختلف مورد تأیید قرار گرفته است (Duran et al., 2020). از سوی دیگر، شرایط اقتصادی و اجتماعی نیز می‌تواند بر تاب‌آوری خانواده اثرگذار باشد و خانواده‌هایی که از حمایت اجتماعی و انسجام بیشتری برخوردارند، بهتر می‌توانند با بحران‌ها مقابله کنند (Ouoba & Sawadogo, 2022).

شادمانی زناشویی نیز یکی دیگر از پیامدهای مهم کیفیت روابط زوجین است که تحت تأثیر عوامل متعددی قرار دارد. شادمانی در روابط زناشویی صرفاً به معنای تجربه هیجان‌های مثبت نیست، بلکه نوعی احساس رضایت عمیق، آرامش، معنا و هماهنگی در زندگی مشترک را در بر می‌گیرد. مطالعات مرتبط با شادمانی بالغ نشان داده‌اند که انعطاف‌پذیری روان‌شناختی، معناجویی و روابط عاطفی سالم از مؤلفه‌های اساسی شادمانی پایدار هستند (Carreno et al., 2023). همچنین، مداخلات آموزشی مبتنی بر شادمانی توانسته‌اند سطح امید، نشاط اجتماعی و سلامت روان را در گروه‌های مختلف افزایش دهند (Bahigerdi et al., 2021; Dehkami et al., 2023). پژوهش‌ها درباره زنان متأهل نیز نشان داده‌اند که آموزش جرأت‌ورزی جنسی و مهارت‌های ارتباطی می‌تواند رضایت زناشویی و احساس شادمانی را بهبود بخشد (Sattarzadeh Jahdi et al., 2024). در خانواده‌هایی که روابط عاطفی مثبت، درک متقابل و حمایت روانی بیشتری وجود دارد، میزان شادمانی و رضایت از زندگی نیز بیشتر گزارش شده است (Hoseinnejad et al., 2020).

حمایتی مؤثر در تقویت پیوندهای خانوادگی و ارتقای حسن معاشرت عمل کند.

در منابع اسلامی، خانواده مبتنی بر مودت، رحمت، تعاون و مسئولیت‌پذیری تعریف می‌شود و روابط زوجین صرفاً یک رابطه حقوقی یا اقتصادی تلقی نمی‌شود، بلکه پیوندی معنوی، اخلاقی و انسانی است. پژوهش‌های مرتبط با فقه خانواده اسلامی نشان داده‌اند که آگاهی از آموزه‌های دینی و عمل به اصول اسلامی می‌تواند در تقویت انسجام خانواده و کاهش تعارضات مؤثر باشد (Fathoni, 2021; Sholeh et al., 2021). همچنین، برخی مطالعات تأکید کرده‌اند که خانواده اسلامی زمانی به تاب‌آوری مطلوب دست می‌یابد که روابط میان اعضا بر پایه احترام متقابل، شفقت، مدارا و مشارکت شکل گیرد (Gumiandari & Nafia, 2020; Hidayati et al., 2022). در این میان، مفهوم «مبادله» یا تعامل متقابل انسانی در خانواده، به‌عنوان رویکردی مبتنی بر عدالت، همدلی و احترام متقابل معرفی شده است که می‌تواند بنیان روابط سالم خانوادگی را تقویت کند (Gumiandari & Nafia, 2020). همچنین، در شرایط بحران‌های اجتماعی و اقتصادی، خانواده‌هایی که از انسجام دینی و معنوی بیشتری برخوردار بوده‌اند، سطح بالاتری از سازگاری و مقاومت را تجربه کرده‌اند (Kasdi & Saifudin, 2020; Nurdin et al., 2021).

مفهوم تاب‌آوری خانواده در سال‌های اخیر به یکی از موضوعات مهم در مطالعات روان‌شناسی خانواده و سلامت اجتماعی تبدیل شده است. تاب‌آوری خانواده به توانایی خانواده در حفظ کارکرد مطلوب، سازگاری با بحران‌ها و بازیابی تعادل پس از تجربه فشارها اشاره دارد. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که عوامل فرهنگی، هویتی، معنوی و اجتماعی در شکل‌گیری تاب‌آوری خانواده نقش مهمی ایفا می‌کنند (Nadrowska et al., 2020; Pudjiati et al., 2021). در این میان، آموزه‌های دینی و معنوی می‌توانند به‌عنوان منابعی برای

با وجود پژوهش‌های گسترده درباره رضایت زناشویی، تاب‌آوری خانواده و معنویت، هنوز پژوهش‌های جامعی که به طراحی یک پروتکل ساختاریافته حسن معاشرت مبتنی بر منابع اسلامی بپردازد، محدود است. بسیاری از مداخلات موجود عمدتاً بر رویکردهای روان‌شناختی غربی تکیه دارند و کمتر به ظرفیت‌های معرفتی و تربیتی آموزه‌های اسلامی در حوزه روابط خانوادگی توجه کرده‌اند. در حالی که متون اسلامی سرشار از اصول اخلاقی و رفتاری مرتبط با معاشرت نیکو، محبت، همدلی، صبر، گذشت و رعایت کرامت انسانی هستند و می‌توانند مبنای طراحی مداخلات بومی و فرهنگ‌محور قرار گیرند. افزون بر این، برخی مباحث معاصر درباره قوانین و سیاست‌های مرتبط با تاب‌آوری خانواده نیز نشان داده‌اند که پرداختن به خانواده بدون توجه به ابعاد روان‌شناختی، ارتباطی و معنوی نمی‌تواند به پایداری واقعی خانواده منجر شود (Fauzi & Ashilah, 2020). بنابراین، ضرورت دارد پروتکلی تدوین شود که ضمن بهره‌گیری از مبانی علمی روان‌شناسی خانواده، بر آموزه‌های اسلامی نیز استوار باشد و بتواند در ارتقای کیفیت روابط زناشویی، شادمانی خانوادگی و تاب‌آوری خانواده نقش مؤثری ایفا کند.

بر این اساس، هدف پژوهش حاضر طراحی پروتکل حسن معاشرت بر اساس منابع اسلامی به‌منظور تبیین و تقویت مؤلفه‌های مؤثر بر روابط سالم، تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با هدف طراحی پروتکل آموزشی حسن معاشرت بر اساس منابع اسلامی انجام شد و از نظر هدف، پژوهشی کاربردی و از نظر ماهیت داده‌ها، مطالعه‌ای کیفی، توسعه‌ای و اعتبارسنجی شده با رویکرد تحلیل مفهومی - محتوایی و روش دلفی بود. روش پژوهش به فرایند استخراج مؤلفه‌های حسن معاشرت از منابع اسلامی، تدوین مدل مفهومی، تبدیل مؤلفه‌ها به محتوای آموزشی و سپس اعتبارسنجی تخصصی پروتکل اختصاص یافت. در

از سوی دیگر، تحولات معاصر سبب شده است که نقش زنان در خانواده و جامعه دچار تغییرات گسترده‌ای شود. زنان امروز علاوه بر نقش‌های سنتی خانوادگی، مسئولیت‌های اجتماعی، شغلی و اقتصادی متعددی را بر عهده دارند و این مسئله گاه موجب افزایش فشارهای روانی و تعارض نقش‌ها می‌شود. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که مدیریت صحیح این نقش‌ها و برخورداری از حمایت خانوادگی می‌تواند در افزایش تاب‌آوری خانواده مؤثر باشد (Hidayati et al., 2022). همچنین، نشاط اجتماعی و احساس کارآمدی زنان در گرو برخورداری از روابط خانوادگی سالم، حمایت عاطفی و مهارت‌های تنظیم هیجان است (Bahlgerdi et al., 2021). در چنین شرایطی، طراحی پروتکلی که بتواند بر اساس آموزه‌های اسلامی، مهارت‌های حسن معاشرت، همدلی، مدارا، شفقت و مسئولیت‌پذیری را در روابط خانوادگی تقویت کند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه مداخلات روان‌شناختی خانواده نشان داده‌اند که آموزش مهارت‌های ارتباطی، تنظیم هیجان، شفقت و معنویت می‌تواند تأثیر معناداری بر بهبود روابط زناشویی و سلامت روان داشته باشد (Kim et al., 2020). همچنین، ارتباطات مثبت در خانواده و احساس همراهی و امنیت عاطفی می‌تواند بر سازگاری فرزندان و سلامت روان اعضای خانواده اثرگذار باشد (Zhang et al., 2023). مطالعات مرتبط با تجربه همراهی در فرایندهای دشوار زندگی نیز نشان داده‌اند که حضور عاطفی و حمایت‌گرانه افراد نزدیک می‌تواند احساس امنیت، امید و آرامش را افزایش دهد (Yaya Bocoum et al., 2023). افزون بر این، تغییرات شخصیت و رشد فردی در روابط عاشقانه تا حد زیادی تحت تأثیر تعاملات روزمره زوجین قرار دارد و روابط سالم می‌توانند زمینه‌ساز رشد روان‌شناختی افراد باشند (Madeline et al., 2020).

طرح‌نمای آموزشی و محتوای پروتکل تدوین‌شده را از نظر روایی محتوایی، ضرورت، ارتباط اهداف با مدل و تناسب تکنیک‌ها با اهداف بررسی کردند. مشارکت کارشناسان به صورت هدفمند و بر اساس معیارهایی مانند برخورداری از تخصص علمی، سابقه پژوهشی یا درمانی مرتبط با خانواده، زوج، روان‌شناسی اسلامی و مداخلات روان‌شناختی، و توانایی داوری درباره انطباق محتوای مداخله با منابع اسلامی صورت گرفت. پیش از ارسال فرم‌ها، کلیت طرح، هدف پژوهش و نحوه مشارکت برای کارشناسان توضیح داده شد و پس از اعلام تمایل، فرم‌های ارزیابی برای آنان ارسال گردید.

ابزارهای گردآوری داده‌ها در این پژوهش متناسب با ماهیت طراحی پروتکل، شامل فیش‌برداری نظام‌مند از منابع اسلامی، فرم ارزیابی روایی محتوایی مؤلفه‌های حسن معاشرت اسلامی و فرم بررسی روایی محتوایی پروتکل آموزشی حسن معاشرت بر اساس منابع اسلامی بود. فیش‌برداری به‌عنوان ابزار اصلی گردآوری داده‌های متنی، با هدف ثبت دقیق آیات، روایات، مفاهیم و شواهد دینی مرتبط با حسن معاشرت انجام شد. در این فرایند، پژوهشگر پس از شناسایی منابع معتبر، مطالب مرتبط را همراه با مشخصات کامل منبع، عنوان، نویسنده، سال انتشار، محل ارجاع و محتوای مورد نظر ثبت کرد. سپس داده‌های گردآوری‌شده بر اساس موضوعات اصلی مرتبط با حسن معاشرت، از جمله هوشمندی ارتباطی، نگرش الهی، تدبیر، حل مسئله، تصمیم‌گیری منطقی، تغافل، انگیزش معنوی خدامحور، دین‌مداری، پایبندی به احکام و سنت‌های الهی، صمیمیت و مهرورزی، رعایت مرزها و حفظ حریم، وفای عهد، رفتار سازگارانه اخلاقی، رفتار حمایتی و رفتار اقتصادی مشروع طبقه‌بندی شد. این فیش‌ها مبنای استخراج کدهای اولیه، شکل‌دهی به مقوله‌ها و تدوین مدل مفهومی قرار گرفتند. ابزار دوم، فرم ارزیابی روایی محتوایی مؤلفه‌های حسن معاشرت اسلامی بود که برای راند نخست دلفی طراحی شد. در این فرم، مؤلفه‌ها و خرده‌مؤلفه‌های استخراج‌شده از منابع

گام نخست، پژوهشگر برای دستیابی به مبانی نظری و دینی پروتکل، به تحلیل نظام‌مند منابع اسلامی پرداخت تا مفهوم حسن معاشرت، حوزه معنایی آن، مؤلفه‌های اصلی، خرده‌مؤلفه‌ها، اهداف آموزشی و تکنیک‌های قابل استفاده در قالب یک مداخله آموزشی شناسایی شود. بدین منظور، ابتدا آیات، روایات و متون معتبر مرتبط با حسن معاشرت، اخلاق ارتباطی زوجین، سازگاری زناشویی، رعایت حقوق متقابل، مهرورزی، مرزبندی ارتباطی، تدبیر، تغافل، تعهد، وفای عهد، رفتار حمایتی و رفتار اقتصادی مشروع بررسی شد. سپس با استفاده از تحلیل مفهومی - محتوایی و الگوی کدگذاری برگرفته از نظریه زمینه‌ای، مفاهیم اولیه استخراج و در قالب مؤلفه‌های منسجم سازمان‌دهی شدند. جامعه مورد مطالعه در این بخش شامل منابع کتابخانه‌ای معتبر و موثق مرتبط با حسن معاشرت اسلامی و نیز صاحب‌نظران حوزه روان‌شناسی اسلامی، مشاوره، خانواده‌درمانی، روان‌شناسی دین و مطالعات اسلامی بود. در انتخاب منابع، به اعتبار، استنادپذیری و ارتباط مستقیم آن‌ها با موضوع حسن معاشرت توجه شد و منابع روایی از میان کتب معتبر درجه الف و ب، آثار متأثر از پیشوایان معصوم علیهم‌السلام، آثار منقول علمای تا سده پنجم هجری و مجموعه‌هایی مانند میزان‌الحکمه انتخاب گردید. نمونه‌گیری در بخش منابع به صورت هدفمند و مبتنی بر کفایت داده‌ها و اشباع اطلاعاتی انجام شد؛ به این معنا که گردآوری و تحلیل منابع تا جایی ادامه یافت که مفاهیم جدید معناداری به شبکه مفهومی حسن معاشرت افزوده نشود و ابعاد اصلی مدل به ثبات نظری برسد. پس از تدوین اولیه مدل مفهومی، برای بررسی میزان انطباق، ضرورت و اعتبار مؤلفه‌های استخراج‌شده، از روش دلفی استفاده شد. در راند نخست دلفی، پنج کارشناس دارای تخصص در روان‌شناسی اسلامی، روان‌شناسی عمومی، مشاوره، خانواده‌درمانی، زوج‌درمانی، روان‌شناسی دین یا دروس حوزوی، مؤلفه‌ها و مدل مفهومی حسن معاشرت اسلامی را ارزیابی کردند. در راند دوم، هشت کارشناس دیگر یا مشترک با راند نخست،

داده‌های پژوهش در چند مرحله مکمل تحلیل شد. در مرحله نخست، داده‌های حاصل از منابع اسلامی با رویکرد تحلیل مفهومی - محتوایی و بر اساس منطق کدگذاری نظریه زمینه‌ای تحلیل گردید. در این مرحله، پژوهشگر ابتدا داده‌های اولیه را از قرآن کریم، منابع روایی معتبر و متون مرتبط با روان‌شناسی اسلامی گردآوری کرد و هم‌زمان با گردآوری داده‌ها، فرایند تحلیل را آغاز نمود. در کدگذاری باز، متن منابع به صورت دقیق و خطبه‌خط بررسی شد و مفاهیم اولیه مربوط به حسن معاشرت استخراج گردید. هر مفهوم در قالب کدی کوتاه، روشن و قابل پیگیری ثبت شد تا امکان مقایسه مداوم داده‌ها فراهم شود. در کدگذاری محوری اولیه، کدهای مشابه در دسته‌های مشترک قرار گرفتند و ارتباط میان مفاهیم هم‌خانواده مشخص شد. سپس در کدگذاری محوری نهایی، کدهای سطح پایین‌تر در سطحی انتزاعی‌تر سازمان‌دهی شدند و روابط میان مفاهیم، مؤلفه‌ها و خرده‌مؤلفه‌ها شناسایی گردید. در مرحله کدگذاری گزینشی، مؤلفه‌های محوری حول مضامین اصلی تلفیق شدند و مدل مفهومی حسن معاشرت اسلامی شکل گرفت. پس از تدوین مدل، روابط میان مؤلفه‌ها بررسی شد تا مشخص گردد هر مؤلفه چگونه می‌تواند در طراحی هدف، محتوا، تکنیک و تکلیف آموزشی نقش داشته باشد. بر اساس این تحلیل، عناصر فعال مداخله شناسایی و به ساختار جلسات آموزشی تبدیل شد. در مرحله بعد، داده‌های حاصل از نظر کارشناسان در دو راند دلفی تحلیل گردید. در راند نخست، میزان ضرورت و انطباق مؤلفه‌های مدل مفهومی با منابع اسلامی و منطق روان‌شناختی بررسی شد و بر اساس دیدگاه کارشناسان، اصلاحات لازم در تعریف مفاهیم، حدود مؤلفه‌ها و روابط میان آن‌ها اعمال گردید. در راند دوم، پروتکل آموزشی تدوین شده از نظر تناسب اهداف، تکنیک‌ها، تکالیف، ساختار جلسات و انطباق با مدل مفهومی ارزیابی شد. برای تحلیل روایی محتوایی، از نسبت روایی محتوا و شاخص روایی محتوای شامل نسبت روایی محتوا و شاخص روایی محتوا برای سنجش ضرورت و ارتباط هر بخش مورد استفاده قرار گرفت.

اسلامی در اختیار کارشناسان قرار گرفت تا میزان ضرورت و انطباق آن‌ها با مبانی اسلامی و اهداف مدل مفهومی را ارزیابی کنند. کارشناسان علاوه بر امتیازدهی به مؤلفه‌ها، امکان ارائه نظر اصلاحی، حذف، ادغام یا بازنگری مفاهیم را نیز داشتند. ابزار سوم، فرم بررسی روایی محتوایی پروتکل آموزشی حسن معاشرت بود که پس از تدوین اولیه بسته آموزشی طراحی شد. این فرم با هدف ارزیابی یازده جلسه مداخله تنظیم گردید و در آن، تناسب اهداف کلی و جزئی جلسات با مدل مفهومی، ارتباط تکنیک‌ها با اهداف، ضرورت فعالیت‌های آموزشی و میزان انطباق محتوای جلسات با مؤلفه‌های اسلامی حسن معاشرت بررسی شد. پروتکل آموزشی تدوین شده شامل یازده جلسه بود که جلسات نخست به ارزیابی اولیه و شناخت وضعیت رابطه اختصاص داشت، جلسه سوم به بازخورد و مذاکره درباره منطق مداخله می‌پرداخت، جلسات چهارم تا نهم به آموزش مؤلفه‌های اصلی حسن معاشرت اسلامی اختصاص داشت و جلسات پایانی برای اختتام، تثبیت اهداف، بازنگری رابطه و پیگیری طراحی شد. محتوای جلسات بر محور مؤلفه‌هایی مانند هوشمندی ارتباطی، انگیزش معنوی خدامحور، صمیمیت و مهرورزی، رعایت مرزها و حفظ حریم، رفتار سازگارانه اخلاقی، رفتار حمایتی و رفتار اقتصادی تنظیم گردید. تکنیک‌هایی مانند عقل یا دل، توسعه تفکر تحلیلی مثبت، کشف هدایت‌شده، مهارت حل مسئله، تغافل، عملکرد معکوس، تقریب متوالی، برنامه‌ریزی فعالیت، تقویت خودارزشمندی، مواجهه عاطفی، رفع وابستگی عاطفی، ترسیم ساختار علائق، چهارسوار و پادزهرهای آن، مهارت نه گفتن، ده فرمان ارتباط شفاف، تقویت عملکرد مثبت، خودشکنی، تقویت متقابل، خودباوری، مهارت مطالبه‌گری و بازسازی تعاملات خانواده در قالب اهداف آموزشی و تکالیف خانگی سازمان‌دهی شدند. در فرم ارزیابی پروتکل، شاخص‌های روایی محتوا شامل نسبت روایی محتوا و شاخص روایی محتوا برای سنجش ضرورت و ارتباط هر بخش مورد استفاده قرار گرفت.

دوره چهارم، شماره اول

استخراج مؤلفه‌های مدل حسن معاشرت اسلامی، تدوین محتوای پروتکل آموزشی، و ارزیابی روایی محتوایی مدل و پروتکل.

در نخستین مرحله، برای پاسخ به این پرسش که «مؤلفه‌های مدل مفهومی حسن معاشرت بر اساس منابع اسلامی کدام‌اند؟»، داده‌های متنی از قرآن کریم، روایات اهل بیت علیهم السلام، آثار علمای شیعه تا قرن پنجم هجری، منابع درجه اول و دوم روایی و منابع مرتبط با روان‌شناسی اسلامی گردآوری و با روش تحلیل محتوای کیفی به شیوه گلازری تحلیل شد. در آغاز، کلیدواژه‌های مرتبط، هم‌پوش، مترادف و متضاد با مفهوم حسن معاشرت از منابع اسلامی، فرهنگ‌های لغت عربی و متون پژوهشی مرتبط استخراج گردید. این کلیدواژه‌ها مبنای جست‌وجوی احادیث، تحلیل مفهومی، کدگذاری باز و تدوین مدل اولیه قرار گرفتند.

تکنیک‌ها به صورت کمی برآورد گردد. همچنین برای بررسی میزان توافق کارشناسان و اطمینان از اعتبار داوری‌ها، ضریب توافق کاپا - کوهن محاسبه شد. ملاک نهایی پذیرش، اصلاح یا حذف مؤلفه‌ها و اجزای پروتکل، ترکیبی از نتایج کمی شاخص‌های روایی محتوا و تحلیل کیفی پیشنهادهای کارشناسان بود. در پایان، پس از اعمال اصلاحات تخصصی، پروتکل نهایی حسن معاشرت بر اساس منابع اسلامی در قالب یازده جلسه آموزشی تدوین شد؛ به گونه‌ای که هر جلسه دارای هدف کلی، اهداف جزئی، محتوای آموزشی، تکنیک‌های اجرایی و تکالیف خانگی متناسب با مؤلفه‌های استخراج‌شده از مدل مفهومی باشد.

یافته‌ها

یافته‌های این پژوهش با تمرکز بر «طراحی پروتکل حسن معاشرت بر اساس منابع اسلامی» در سه مرحله اصلی گزارش می‌شود: تحلیل مفهومی و

جدول ۱. کلیدواژه‌های استخراج‌شده از متون اسلامی در راستای حسن معاشرت

کلیدواژه‌ها	کلیدواژه‌ها	کلیدواژه‌ها
حسن المعاشره	مصاحبه احسن	حسن الخلق
سوء الخلق	حسن السلوكه	التسريح باحسان
تعاشر	معاشره بمعروف	سوء معاشره
معاشره بمنكر	معاشره الحرج	امساک بمعروف
المفارقة بمعروف	معيه	تودد
لطافه	الادب	المعاضده
امتعاض	الزوج، التزويج	الرجل
امراه	النساء	الاهل، اهل البيت
العيال	البعوله	النكاح
الايامي	العزب	التبتل
المتاهل	الحصور	الصروره
الاسره	الصهر	الباه، الباء
الذات الدين	الحجز	الباكره
ثيب	الاغتراب	الناشره
الكفوه	القرايه	التدوق
عدم المواتاه	الخيانه	معاشره ضراري، ضرري و غير ضراري، غير ضرري

مرور خط‌به‌خط متون انجام گرفت. حاصل این مرحله، شناسایی ۱۳۶ کد مفهومی بود که طیف گسترده‌ای از مفاهیم شناختی، انگیزشی، عاطفی،

پس از استخراج کلیدواژه‌ها، متون اسلامی مرتبط با این واژگان جست‌وجو و احادیث مرتبط در چند مرحله غربال شد. سپس کدگذاری باز به صورت

فصلنامه روانشناسی تجربی و شناختی

ساختاری، رفتاری، پیامدهای حسن معاشرت و پیامدهای سوء معاشرت را در بر می‌گرفت. این کدها مبنای کدگذاری محوری و انتخابی قرار گرفتند.

جدول ۲. کدگذاری باز مفاهیم مرتبط با حسن معاشرت بر اساس منابع اسلامی

ردیف	کد	ردیف	کد	ردیف	کد
۱	معاشرت احسن با معاشران	۲	معاشرت احسن با همنشینان	۳	معاشرت احسن با مخلوقات
۴	ارتقای مقام معنوی	۵	پاداش ارزشمند اخروی	۶	کمال دین
۷	شکرگذاری به نعمت‌ها	۸	صداقت و پرهیز از دروغ	۹	استحکام‌بخش دوستی
۱۰	سلوک متواضعانه	۱۱	صبر بر سوء خلق	۱۲	عاقبت نیکوی دنیوی و اخروی
۱۳	تباهی عمل	۱۴	پرهیز از بد اخلاقی	۱۵	عاقبت خوب حسن خلق
۱۶	عاقبت بد سوء خلق	۱۷	مقام معنوی ارزشمند	۱۸	آتش دوزخ
۱۹	رعایت حسن خلق ارتباطی	۲۰	بدبینی و بدگمانی	۲۱	فساد ایمان
۲۲	ذلت	۲۳	بدترین مصیبت	۲۴	آشفتنگی و سرگردانی
۲۵	نابودکننده خیر دنیا و آخرت	۲۶	دوری از تعالیم اسلام	۲۷	خودخواهی
۲۸	پرهیز از آزار همسر در زندگی	۲۹	معاشرت خدامحور	۳۰	زیرکی
۳۱	عقلانیت	۳۲	اطاعت از خدا	۳۳	تحمل سختی‌ها
۳۴	مهربانی و نرمخویی	۳۵	ادب نیکو	۳۶	سخت‌گیری در ازدواج فرزندان
۳۷	خوش‌اخلاقی زنان	۳۸	کسب برکات معنوی ازدواج	۳۹	پرهیز از تجرد
۴۰	ملاک‌های سخت‌گیرانه مردان برای ازدواج	۴۱	تألیف قلوب	۴۲	ازدواج با خانواده صالح
۴۳	پرهیز از نافرمانی زن از شوهر	۴۴	آسیب معنوی نشوز	۴۵	مدیریت شوهر بر مدار محبت
۴۶	عدم شرافت	۴۷	پرهیز از بدزبانی	۴۸	پرهیز از خشم
۴۹	تربیت الهی پیامبر	۵۰	تربیت الهی مؤمنان	۵۱	عدم پذیرش آداب خدامحور
۵۲	پرهیز از ظلم	۵۳	حفظ حرمت	۵۴	رشد و کمال
۵۵	دوراندیشی	۵۶	خدامحوری	۵۷	رعایت حدود خویش
۵۸	دور شدن از محرمات	۵۹	اصالت رفتاری	۶۰	خردمندی
۶۱	روشنایی قلب	۶۲	فهم	۶۳	پرهیز از نادانی
۶۴	تعقل	۶۵	کردار نیکو با دیگران	۶۶	پرهیز از خساست
۶۷	تقویت عزت	۶۸	پرهیز از راحت‌طلبی	۶۹	دین‌دوستی
۷۰	کسب کمالات انسانی	۷۱	دوری از علم ضار	۷۲	ایمان قلبی
۷۳	عیب‌جویی	۷۴	عدم ابتلائات رحمانی خدا	۷۵	خویشتنداری در برابر نادانی دیگران
۷۶	خوش‌اخلاقی مردان	۷۷	بددلی مرد	۷۸	بیان نیکوی مردان
۷۹	بردباری	۸۰	وقار و سنگینی مردان	۸۱	پرهیز از خیانت و عهدشکنی
۸۲	حسن امانتداری	۸۳	ویرانی زندگی	۸۴	بی‌خیر و برکتی خانه
۸۵	دروغگوی	۸۶	پیمان‌شکنی	۸۷	فریب دادن
۸۸	نفاق و عدم سازگاری	۸۹	عدم رعایت تقوای الهی	۹۰	عدم مسئولیت‌پذیری
۹۱	مخالفت با هواهای نفسانی	۹۲	بخشنده‌گی	۹۳	احقاق حقوق مادی زنان
۹۴	خدائرسی	۹۵	زنا	۹۶	تعرض جنسی به زنان
۹۷	تفاخر و ریا در ازدواج	۹۸	دینداری زنان	۹۹	خدمت به همسر

دوره چهارم، شماره اول

۱۰۰	پرهیز از آزار شوهر	۱۰۱	واگذاری اختیار همه امور به زنان	۱۰۲	پرهیز از نگاه حرام مردان به زنان
۱۰۳	اطاعت زن از شوهر	۱۰۴	رعایت حدود نگاه زنان به نامحرم	۱۰۵	پرهیز از نگاه به زن نامحرم
۱۰۶	ارتباط قاعده‌مند با نامحرم	۱۰۷	شکیبایی بر ارزاق خفیه الهی	۱۰۸	عدم لمس نامحرم
۱۰۹	معاشقه با همسر	۱۱۰	پندپذیری	۱۱۱	حیای بالای زنان
۱۱۲	سلامت اخلاقی و جسمی زنان	۱۱۳	ازدواج بر مدار دینداری	۱۱۴	آراستگی مرد برای همسرش
۱۱۵	تصمیم‌گیری عاقلانه	۱۱۶	شهوترانی	۱۱۷	رعایت حریم صحبت با زنان نامحرم
۱۱۸	محبت به زنان	۱۱۹	افزایش رزق	۱۲۰	حفظ خانواده
۱۲۱	گفتار نیکو	۱۲۲	خساست	۱۲۳	مهرورزی
۱۲۴	توجه به میل همسر	۱۲۵	مهربانی با بندگان خدا	۱۲۶	نیکی به خانواده
۱۲۷	ایجاد امنیت برای خانواده	۱۲۸	تلاش برای کسب مال حلال	۱۲۹	ایجاد رفاه برای خانواده
۱۳۰	سهل‌گیری به خانواده	۱۳۱	خدمت به خانواده	۱۳۲	همنشینی با خانواده
۱۳۳	فسق و فجور	۱۳۴	پایبندی به سنت‌های الهی	۱۳۵	التزام به خیر
۱۳۶	تغافل				

در ادامه، کدهای باز بر اساس روابط معنایی، هم‌پوشانی‌ها و پیوندهای مفهومی در قالب کدهای محوری و انتخابی سازمان‌دهی شدند. تحلیل نهایی نشان داد که مدل حسن معاشرت اسلامی از سه بعد کلی تشکیل شده است: عوامل یا سبب‌شناسی، نشانه‌ها و مؤلفه‌ها، و پیامدها. در بعد عوامل، دو زمینه اصلی شامل «فضیلت خردمندی» و «سلوک مجاهدانه در بستر عبودیت» شناسایی شد. در بعد نشانه‌ها و مؤلفه‌ها، پنج مقوله شناختی، انگیزشی، عاطفی، ساختاری و رفتاری استخراج گردید. در بعد پیامدها نیز آثار حسن معاشرت و سوء معاشرت در دو سطح معنوی و ارتباطی طبقه‌بندی شد.

جدول ۳. کدگذاری محوری و انتخابی مدل حسن معاشرت بر اساس منابع اسلامی

ابعاد	مقوله‌ها	مؤلفه‌های اصلی	خرده‌مؤلفه‌ها
عوامل یا سبب‌شناسی	زمینه‌های شکل‌گیری حسن معاشرت	-	فضیلت خردمندی؛ سلوک مجاهدانه در بستر عبودیت
نشانه‌ها و مؤلفه‌ها	شناختی	هوشمندی ارتباطی	نگرش الهی؛ تدبیر و حل مسئله؛ تصمیم‌گیری منطقی؛ زیرکی و تغافل
نشانه‌ها و مؤلفه‌ها	انگیزشی	معنوی	دین‌مداری؛ معاشرت خدامحور یا تعبدی؛ پایبندی به احکام و سنت‌های الهی
نشانه‌ها و مؤلفه‌ها	عاطفی	صمیمیت	مهربانی با شوهر؛ محبت به زن؛ محبت به بندگان خدا
نشانه‌ها و مؤلفه‌ها	ساختاری	رعایت مرزها و حفظ حریم	رعایت حریم‌های ارتباطی با نامحرم؛ ضرورت کنترل نگاه؛ رعایت حجب و حیای بانوان؛ رعایت وقار و سنگینی مردان؛ پرهیز از خیانت و عهدشکنی و لزوم وفای عهد
نشانه‌ها و مؤلفه‌ها	رفتاری	رفتار سازگاران	رفتار سازگاران اخلاقی شامل آراستگی، مصاحبت با همسر، حفظ منزلت خویش، حفظ حرمت همسر، صداقت، تواضع، سازگاری، نرم‌خویی و خویش‌ننداری در برابر بدخلقی همسر؛ رفتار سازگاران حمایتی شامل کمک به خانواده؛ رفتار سازگاران اقتصادی شامل تلاش و مجاهدت اقتصادی مشروع در راستای کسب مال حلال و رعایت حقوق مادی زن
پیامدها	پیامد معاشرت	معنوی ایجابی و سلبی	ارتقای مقام معنوی؛ رشد و کمال انسانی؛ کسب علم نافع؛ سنگینی ترازوی اعمال در قیامت؛ دوری از حرام‌ها

فصلنامه روانشناسی تجربی و شناختی

پیامدها	پیامد معاشرت	حسن ارتباطی	افزایش عزت؛ الگودهی عملی؛ کسب رضایت شوهر؛ استحکام دوستی
پیامدها	پیامد معاشرت	سوء معنوی	تباهی دنیا و آخرت؛ بی‌تقوایی و بی‌دینی؛ فساد ایمان و عمل؛ بی‌برکتی خانه و تخریب زندگی؛ گرفتاری و زندگی دشوار
پیامدها	پیامد معاشرت	سوء ارتباطی	تباهی عزت و شرف؛ فسق و فجور؛ بدگمانی و عیب‌جویی؛ بخل و خساست؛ تفاخر به ثروت و مادیات؛ تقویض تمامی امور زندگی به زنان

در بخش پیامدها، تحلیل داده‌ها نشان داد که رعایت حسن معاشرت در منابع اسلامی با پیامدهای معنوی و ارتباطی مثبت همراه است؛ از جمله ارتقای مقام معنوی، رشد و کمال انسانی، کسب علم نافع، سنگینی ترازوی اعمال، دوری از حرام‌ها، افزایش عزت، الگودهی عملی، کسب رضایت شوهر و استحکام دوستی. در مقابل، سوء معاشرت با پیامدهایی مانند تباهی دنیا و آخرت، بی‌تقوایی، فساد ایمان و عمل، بی‌برکتی خانه، تخریب زندگی، گرفتاری، تباهی عزت، فسق و فجور، بدگمانی، عیب‌جویی، خساست، تفاخر و واگذاری نامناسب مسئولیت‌های زندگی همراه دانسته شد. بنابراین، مدل نهایی حسن معاشرت اسلامی، مدلی سه‌بعدی، چندسطحی و نظام‌مند است که از عوامل زمینه‌ساز آغاز می‌شود، در مؤلفه‌های شناختی، انگیزشی، عاطفی، ساختاری و رفتاری تبلور می‌یابد و در نهایت به پیامدهای مثبت یا منفی در ساحت معنوی و ارتباطی منتهی می‌شود.

در مرحله دوم، برای پاسخ به این پرسش که «محتوای پروتکل آموزشی حسن معاشرت مبتنی بر آموزه‌های دین مبین اسلام برای زنان چیست؟»، مؤلفه‌های استخراج‌شده از مدل مفهومی به اهداف آموزشی، محتوای جلسه، تکنیک‌های عملی و تکالیف خانگی تبدیل شدند. هدف کلی پروتکل، بهبود کیفیت روابط زناشویی از طریق آموزش مؤلفه‌های حسن معاشرت اسلامی بود. اهداف اختصاصی شامل ارتقای نگرش شناختی زنان نسبت به معاشرت نیکو، تقویت انگیزه‌های معنوی و خدامحور، افزایش صمیمیت و مهرورزی، آموزش کنترل هیجانات منفی، تنظیم مرزها و حریم‌ها، تقویت رفتارهای

بر اساس این یافته‌ها، «هوشمندی ارتباطی» به‌عنوان مؤلفه شناختی حسن معاشرت، ناظر بر توانایی فرد در فهم موقعیت، سنجش پیامدها، تصمیم‌گیری عقلانی، تدبیر، حل مسئله و به‌کارگیری زیرکی و تعادل در روابط زناشویی است. این مؤلفه نشان می‌دهد که حسن معاشرت صرفاً رفتاری عاطفی یا اخلاقی نیست، بلکه نیازمند شناخت، عقلانیت، آینده‌نگری و توان تحلیل موقعیت‌های ارتباطی است. «انگیزش معنوی خدامحور» نیز بعد انگیزشی مدل را تشکیل می‌دهد و بیانگر آن است که تعامل سالم زوجین در نگاه اسلامی بر انگیزه‌های الهی، دین‌مداری، تعبد، خداترسی و پایبندی عملی به احکام و سنت‌های الهی استوار است.

یافته‌ها همچنین نشان دادند که «صمیمیت و مهرورزی» بعد عاطفی حسن معاشرت را شکل می‌دهد. این مؤلفه شامل مهربانی زن با شوهر، محبت مرد به زن و محبت به بندگان خداست و نشان می‌دهد که کیفیت رابطه زوجی در منابع اسلامی بدون توجه به محبت، عاطفه، ابراز مهر، توجه به نیازهای عاطفی و پرهیز از خشونت کلامی قابل تحقق نیست. در بعد ساختاری، «رعایت مرزها و حفظ حریم» به‌عنوان یکی از ارکان اصلی مدل شناسایی شد. این مؤلفه بر تنظیم حدود ارتباطی، کنترل نگاه، رعایت حیا، وقار، وفاداری، پرهیز از خیانت و حفظ عهد زناشویی تأکید دارد. در بعد رفتاری نیز «رفتار سازگاران» شناسایی شد که سه حوزه اخلاقی، حمایتی و اقتصادی را در بر می‌گیرد و نشان می‌دهد حسن معاشرت باید در سطح کنش‌های روزمره، تعاملات خانوادگی، حمایت از خانواده، مسئولیت‌پذیری اقتصادی و رعایت حقوق مادی و معنوی همسر متجلی شود.

دوره چهارم، شماره اول

اخلاقی، حمایتی و اقتصادی، و فراهم‌سازی زمینه رشد فردی و خانوادگی انگیزشی می‌رسند و در نهایت به تمرین رفتاری و اصلاح الگوهای ارتباطی بود. فرایند تغییر در این پروتکل بر اساس پنج سطح شناختی، انگیزشی، عاطفی، ساختاری و رفتاری طراحی شد. بدین معنا که شرکت‌کنندگان ابتدا از مرحله آگاهی و شناخت مفاهیم آغاز می‌کنند، سپس به پذیرش عاطفی و اختتام و تثبیت اهداف، و جلسه یازدهم به پیگیری اختصاص یافت.

جدول ۴. ساختار نهایی پروتکل آموزشی حسن معاشرت بر اساس منابع اسلامی

جلسه	محور و مدت جلسه	اهداف و محتوای اصلی	تکنیک‌ها و تکالیف
جلسه اول	ارزیابی اولیه، ۹۰ دقیقه	برقراری رابطه درمانی میان مربی و شرکت‌کننده؛ آگاهی از سطح حسن معاشرت در رابطه زوجی؛ بررسی سطح کلی دینداری و پایبندی به اعتقادات دینی؛ سنجش اولیه وضعیت رابطه، تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی. در این جلسه مشخصات فردی، شاخصه‌های رفتاری همسر، فرآیندهای ارتباطی سازگارانه و عوامل موقعیتی مؤثر بر رابطه بررسی می‌شود.	مصاحبه فردی، ارزیابی مقدماتی نگرانی‌های زوجی، تکمیل ابزارهای خودگزارشی و جمع‌بندی زمینه‌های اصلی نگرانی.
جلسه دوم	ادامه ارزیابی، ۹۰ دقیقه	جمع‌آوری اطلاعات تکمیلی درباره مسائل و نگرانی‌های بانوان در روابط زوجی؛ بررسی توان بهره‌مندی از حسن معاشرت اسلامی؛ نیازسنجی درباره ضرورت کسب مهارت‌های معاشرتی؛ اصلاح انتظارات از زوج درمانی یک‌طرفه؛ ارزیابی امکان عملی بودن مداخله.	بررسی فعالیت‌های مثبت شرکت‌کننده برای بهبود رابطه، شناسایی مشکلات فردی، جنسی، والدگری و تعارض کار - خانواده، و جمع‌بندی نتایج ارزیابی.
جلسه سوم	بازخورد و مذاکره درباره مداخله، ۹۰ دقیقه	آگاه‌سازی شرکت‌کننده از نقش خود در اصلاح رابطه؛ شناسایی نقاط قوت و ضعف عملکرد ارتباطی؛ آشنایی با مؤلفه‌های حسن معاشرت اسلامی؛ توافق بر اهداف درمانی و توضیح ساختار جلسات.	فرایند بازخورد در پنج گام شامل بیان احساس‌ها، بیان واقعیت‌ها، بیان محرک‌ها، تأکید بر مسئولیت‌پذیری و تدوین برنامه‌های سازنده؛ تعیین اهداف ارتباطی و ارزیابی کارآمدی زوج‌درمانی یک‌طرفه.
جلسه چهارم	آموزش شناختی؛ هوشمندی ارتباطی، ۱۲۰ دقیقه	اصلاح نگرش‌های کلی و ایجاد بینش الهی در روابط زوجی؛ آموزش نگرش الهی، تدبیر و حل مسئله، تصمیم‌گیری منطقی، زیرکی و تعافل؛ تبیین نقش خردمندی، عقلانیت، کیاست و مهارت حل مسئله در رابطه زوجی.	تکنیک عقل یا دل برای منطقی‌سازی افکار غیرمنطقی با مدل ABC؛ توسعه تفکر تحلیلی مثبت؛ کشف هدایت‌شده درباره عبودیت و نگرش الهی؛ مهارت حل مسئله؛ تمرین تعافل. تکلیف: اجرای تکنیک‌ها و ارائه گزارش عملکرد.
جلسه پنجم	آموزش انگیزشی؛ معنوی خدامحور، ۱۲۰ دقیقه	فعال‌سازی انگیزه‌های معنوی در رابطه؛ تبیین خدامحوری تعبدی، تنظیم معاشرت با محور رضایت الهی، تقویت دین‌مداری و پایبندی به احکام و سنت‌های الهی.	تکنیک عملکرد معکوس برای تبدیل خودخواهی به دیگرخواهی؛ تقریب متوالی برای تقسیم وظایف دینی به گام‌های کوچک؛ برنامه‌ریزی فعالیت و فعال‌سازی رفتار در حوزه احکام تعبدی و تنظیم معاشرت‌ها. تکلیف: اجرای تکنیک‌ها و گزارش عملکرد.
جلسه ششم	آموزش عاطفی؛ صمیمیت و مهرورزی، ۱۲۰ دقیقه	بهبود فضای عاطفی رابطه؛ آموزش مهرورزی به جای مهرطلبی یک‌سویه؛ افزایش آگاهی نسبت به نیازهای عاطفی؛ تمایز دلبستگی سالم از وابستگی عاطفی؛ شناسایی نشانه‌های وابستگی و تلاش برای رفع آن.	تکنیک تقویت خودارزشمندی؛ مواجهه عاطفی با استفاده از خودآرام‌سازی و پردازش مجدد اطلاعات؛ رفع وابستگی عاطفی از طریق شناسایی نقاط قوت و تقویت استقلال عاطفی. تکلیف: اجرای تکنیک‌ها و گزارش عملکرد.
جلسه هفتم	آموزش ساختاری؛ رعایت	تنظیم ساختار رابطه برای حفظ خانواده از آسیب و خیانت؛ آموزش حریم‌های ارتباطی با نامحرم، کنترل نگاه، حجب و وقار و متانت، پادزهرهای آن؛ مهارت نه گفتن برای صیانت از حریم	تکنیک ترسیم ساختار علائق برای شناخت علائق خود و همسر؛ آموزش چهارسوار آسیب‌زننده رابطه و پادزهرهای آن؛ مهارت نه گفتن برای صیانت از حریم

فصلنامه روانشناسی تجربی و شناختی

مرزها و حفظ حریم، ۱۲۰ دقیقه	وفاداری و پرهیز از خیانت و عهدشکنی؛ تبیین تفاوت حیای سودمند و حیای آسیب‌رسان.	خصوصی. تکلیف: اجرای تکنیک‌ها و ارائه گزارش عملکرد.
جلسه هفتم آموزش رفتار سازگاران اخلاقی، ۱۲۰ دقیقه	آموزش آراستگی، مصاحبت با همسر، حفظ منزلت خویش، حفظ حرمت همسر، صداقت، تواضع، سازگاری، نرم‌خویی و خویشتنداری در برابر بدخلقی همسر؛ تبیین پیامدهای حسن معاشرت و سوء معاشرت در روابط زوجی.	تکنیک ده فرمان ارتباط شفاف؛ تقویت عملکرد مثبت؛ خودشناسی برای کاهش تکبر و تقویت تواضع؛ تقویت متقابل رفتارهای اخلاقی میان زوجین. تکلیف: اجرای تکنیک‌ها و گزارش عملکرد.
جلسه نهم آموزش رفتار سازگاران حمایتی و اقتصادی، ۱۲۰ دقیقه	آموزش کمک به خانواده، حسن مصاحبت، همراهی متعالی زوج، تلاش مجاهدانه برای کسب مال حلال، آثار مادی و معنوی مال حلال، رعایت حقوق مادی زن و جهت‌دهی منطقی به مطالبه‌گری بانوان.	تکنیک خودباوری برای تقویت باور فردی و خداباوری در اقتصاد خانواده؛ مهارت مطالبه‌گری منطقی و جرئت‌مندانه؛ بازسازی تعاملات خانواده برای جایگزینی پاسخ‌های هیجانی منفی با پاسخ‌های مثبت. تکلیف: اجرای تکنیک‌ها و گزارش عملکرد.
جلسه دهم اختتام و تثبیت اهداف، ۹۰ دقیقه	تثبیت اهداف مداخله؛ افزایش موفقیت جلسات؛ برنامه‌ریزی برای بازنگری رابطه و جلوگیری از بازگشت مشکلات؛ جمع‌بندی مسیر تغییر؛ دریافت بازخورد از شرکت‌کننده و ارائه بازخورد توسط مربی.	تکنیک تنظیم برگه اختلاف شامل خودسنجی اختلاف‌ها، ثبت رفتار آشکار، راهبرد انتخابی، نتایج و نیاز پنهان؛ سپس گفت‌وگو با همسر درباره نیاز پنهان و حل مسئله در فضای صمیمانه.
جلسه یازدهم پیگیری، ۹۰ دقیقه	پیگیری پایداری اثرات آموزشی؛ ارزیابی کیفی ارتقای مهارت‌های معاشرتی بانوان در روابط زوجی؛ بررسی میزان کاربرد آموخته‌ها در محیط خانواده.	گفت‌وگو و مصاحبه درباره تغییرات ارتباطی، بررسی تکالیف، ارزیابی تداوم مهارت‌ها و جمع‌بندی نهایی وضعیت رابطه.

تکنیک‌ها و ارتباط محتوای جلسات با مدل مفهومی تنظیم گردید. در مجموع، ۶۹ گویه طراحی شد که شامل اهداف کلی، خرده‌اهداف و تکنیک‌های جلسات بود. توزیع گویه‌ها چنین بود: جلسه اول ۴ گویه مربوط به اهداف کلی، جلسه دوم ۵ گویه، جلسه سوم ۵ گویه، جلسه چهارم ۱ گویه هدف کلی، ۲ گویه خرده‌هدف و ۶ گویه تکنیک، جلسه پنجم ۱ گویه هدف کلی، ۳ گویه خرده‌هدف و ۳ گویه تکنیک، جلسه ششم ۱ گویه هدف کلی، ۳ گویه خرده‌هدف و ۳ گویه تکنیک، جلسه هفتم ۱ گویه هدف کلی، ۵ گویه خرده‌هدف و ۳ گویه تکنیک، جلسه هشتم ۱ گویه هدف کلی، ۴ گویه خرده‌هدف و ۴ گویه تکنیک، جلسه نهم ۱ گویه هدف کلی، ۳ گویه خرده‌هدف و ۳ گویه تکنیک، جلسه دهم ۱ گویه هدف کلی، ۲ گویه خرده‌هدف و ۱ گویه تکنیک، و جلسه یازدهم ۱ گویه هدف کلی و ۲ گویه خرده‌هدف.

برای ارزیابی روایی محتوایی پروتکل، از شاخص روایی محتوا و نسبت روایی محتوا استفاده شد. هشت متخصص به گویه‌ها پاسخ دادند. برای

در مرحله سوم، برای پاسخ به این پرسش که «مدل مفهومی و پروتکل آموزشی حسن معاشرت بر اساس منابع اسلامی از چه میزان روایی محتوایی برخوردار است؟»، از روش دلفی در دو راند استفاده شد. در راند نخست، مدل مفهومی حسن معاشرت اسلامی، مؤلفه‌ها، خرده‌مؤلفه‌ها، عوامل زمینه‌ساز و پیامدهای استخراج‌شده در اختیار پنج متخصص حوزه روان‌شناسی اسلامی، مشاوره خانواده و علوم حوزوی قرار گرفت. ارزیابی متخصصان بر دو محور «میزان ارتباط» و «میزان ضرورت» انجام شد. از آنجا که هر پنج متخصص به همه مؤلفه‌های مدل در هر دو محور امتیاز کامل دادند، ضریب توافق داوران برای مدل مفهومی برابر با ۱ ارزیابی شد. این نتیجه نشان داد که مدل استخراج‌شده از نظر متخصصان با منابع اسلامی و منطق روان‌شناسی اسلامی انطباق کامل دارد.

در راند دوم، پس از تدوین پروتکل آموزشی حسن معاشرت اسلامی، پرسشنامه‌ای برای ارزیابی ۱۱ جلسه آموزشی طراحی شد. این پرسشنامه با هدف سنجش همسویی خرده‌اهداف با اهداف کلی، همسویی اهداف با

مسئولیت‌پذیری، حمایت عاطفی، مدارا و همراهی از مهم‌ترین عناصر حسن معاشرت در خانواده محسوب می‌شوند و می‌توانند به‌عنوان زیربنای یک مداخله خانواده‌محور مورد استفاده قرار گیرند. این یافته با دیدگاه‌های مطرح‌شده در مطالعات حوزه خانواده اسلامی همسو است که خانواده را نهادی مبتنی بر شفقت، تعاون و مسئولیت اخلاقی متقابل معرفی کرده‌اند (Fathoni, 2021; Gumindari & Nafia, 2020; Sholeh et al., 2021). در واقع، یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که آموزه‌های اسلامی تنها به بیان احکام حقوقی خانواده محدود نیستند، بلکه ظرفیت گسترده‌ای برای ارائه الگوهای ارتباطی و عاطفی مؤثر در روابط زوجین دارند.

یکی از مهم‌ترین یافته‌های این پژوهش آن بود که حسن معاشرت در منابع اسلامی ماهیتی چندبعدی دارد و صرفاً یک رفتار ظاهری یا اخلاق فردی تلقی نمی‌شود، بلکه ساختاری از تعاملات هیجانی، شناختی، معنوی و رفتاری را شامل می‌شود. این نتیجه با پژوهش‌هایی همسو است که نشان داده‌اند کیفیت روابط زناشویی تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل عاطفی، ارتباطی و روان‌شناختی قرار دارد (Birni & Eryilmaz, 2022; Lüscher et al., 2022). در همین راستا، مطالعات انجام‌شده درباره همراهی عاطفی زوجین نشان داده‌اند که تجربه همدلی و همراهی در تعاملات روزمره می‌تواند به شکل معناداری رضایت زناشویی و احساس امنیت روانی را افزایش دهد (Stadler et al., 2022). از منظر اسلامی نیز، تأکید بر مفاهیمی نظیر مودت و رحمت نشان‌دهنده آن است که روابط زوجین باید بر اساس پیوندهای عاطفی عمیق و تعاملات انسانی مثبت شکل گیرد. از این رو، پروتکل طراحی‌شده در این پژوهش با تمرکز بر ابعاد هیجانی و اخلاقی روابط زناشویی، می‌تواند زمینه ارتقای کیفیت تعاملات خانوادگی را فراهم سازد.

یافته‌های پژوهش همچنین نشان داد که یکی از ابعاد کلیدی حسن معاشرت، توانایی زوجین در مدیریت تعارض‌ها و پاسخ‌دهی سازنده به

محاسبه شاخص روایی محتوا، پاسخ‌های «کاملاً مرتبط» و «مرتبط» تجمیع و بر تعداد متخصصان تقسیم شد. با توجه به اینکه حداقل مقدار قابل پذیرش شاخص روایی محتوا ۷۹/۰ بود و همه گویه‌ها از سوی متخصصان مرتبط ارزیابی شدند، مقدار شاخص روایی محتوا برای همه ۶۹ گویه برابر با ۱ به دست آمد. همچنین برای محاسبه نسبت روایی محتوا، تعداد پاسخ‌های «ضروری» در فرمول مربوط قرار گرفت. با توجه به اینکه در گروه هشت‌نفره متخصصان حداقل مقدار قابل پذیرش نسبت روایی محتوا ۷۵/۰ است و همه گویه‌ها از نظر متخصصان ضروری تشخیص داده شدند، مقدار نسبت روایی محتوا نیز برای همه گویه‌ها برابر با ۱ به دست آمد. بنابراین، همه ۶۹ گویه به‌عنوان اجزای نهایی پروتکل پذیرفته شدند و هیچ گویه‌ای حذف نگردید. در جمع‌بندی یافته‌ها می‌توان گفت تحلیل کیفی منابع اسلامی به استخراج مدلی سه‌بعدی و چندسطحی از حسن معاشرت انجامید که در آن عوامل زمینه‌ساز، مؤلفه‌های اصلی و پیامدها به‌صورت منسجم تبیین شدند. سپس این مدل به پروتکلی آموزشی در ۱۱ جلسه تبدیل شد که ابعاد شناختی، انگیزشی، عاطفی، ساختاری و رفتاری رابطه زوجی را پوشش می‌دهد. نتایج ارزیابی متخصصان نیز نشان داد که هم مدل مفهومی و هم پروتکل آموزشی از روایی محتوایی کامل برخوردارند و می‌توانند به‌عنوان چارچوبی بومی، اسلامی و کاربردی برای آموزش حسن معاشرت در روابط زناشویی مورد استفاده قرار گیرند.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که طراحی پروتکل حسن معاشرت بر اساس منابع اسلامی از قابلیت نظری و کاربردی مناسبی برای تبیین و تقویت روابط زناشویی، افزایش شادمانی خانوادگی و ارتقای تاب‌آوری خانواده برخوردار است. تحلیل مؤلفه‌های استخراج‌شده از منابع اسلامی نشان داد که مفاهیمی همچون مودت، رحمت، همدلی، احترام متقابل، صبر، گذشت،

از طریق آموزش مهارت‌های همدلی، گفت‌وگوی محترمانه، مسئولیت‌پذیری و تنظیم هیجان، به بهبود تجربه عاطفی زوجین کمک کند.

یکی دیگر از نتایج مهم پژوهش، نقش محوری معنویت و دینداری در تقویت تاب‌آوری خانواده بود. یافته‌ها نشان داد که بسیاری از مفاهیم استخراج‌شده از منابع اسلامی، نظیر توکل، امید، صبر و تعاون، ارتباط مستقیمی با سازوکارهای تاب‌آوری دارند. این نتیجه با پژوهش‌های مرتبط با تاب‌آوری خانواده در جوامع مسلمان هم‌هنگ است (Kasdi & Saifudin, 2020; Nurdin et al., 2021). همچنین، مطالعات انجام‌شده درباره سلامت معنوی نشان داده‌اند که معنویت می‌تواند نقش مؤثری در کاهش اضطراب، افزایش امید و سازگاری روانی ایفا کند (Duran et al., 2020). در دوران بحران‌های اجتماعی و اقتصادی نیز، خانواده‌هایی که از انسجام دینی و معنوی بیشتری برخوردار بودند، توانستند سطح بالاتری از سازگاری و حمایت متقابل را حفظ کنند (Pirutinsky et al., 2020; Saud et al., 2021). بنابراین، ادغام مؤلفه‌های معنوی در پروتکل حسن معاشرت می‌تواند به‌عنوان عاملی تقویت‌کننده در افزایش تاب‌آوری خانواده عمل کند.

از دیگر یافته‌های قابل توجه پژوهش حاضر، تأکید بر نقش ارتباط مؤثر و گفت‌وگوی سالم در استحکام خانواده بود. تحلیل منابع اسلامی نشان داد که توجه به کرامت انسانی، شنیدن فعال، پرهیز از تحقیر و رعایت ادب در گفتار از اصول مهم حسن معاشرت هستند. این یافته با مطالعات روان‌شناختی جدید درباره روابط زوجین همسو است که نشان می‌دهند نحوه گفت‌وگو و پاسخ‌دهی هیجانی زوجین تأثیر مستقیمی بر کیفیت رابطه دارد (Boateng et al., 2023; Koçak et al., 2021). همچنین، پژوهش‌های مرتبط با تعاملات هیجانی زوجین نشان داده‌اند که پاسخ‌های هیجانی منفی و الگوهای ارتباطی ناکارآمد می‌توانند به کاهش رضایت زناشویی و افزایش تعارضات منجر شوند (Boateng, 2020). از این منظر، پروتکل حاضر می‌تواند از

فشارهای زندگی است. در منابع اسلامی، صبر، مدارا و گذشت از مهم‌ترین راهبردهای حفظ انسجام خانواده معرفی شده‌اند و در پژوهش حاضر نیز این مؤلفه‌ها به‌عنوان عناصر اساسی پروتکل استخراج شدند. این نتیجه با یافته‌های پژوهش‌های معاصر درباره مقابله با تعارض زناشویی همخوانی دارد. برای مثال، پژوهش‌های انجام‌شده بر زنان مذهبی نشان داده‌اند که باورهای دینی و معنوی می‌توانند در مواجهه با مشکلات زناشویی، نقش محافظتی و تنظیم‌کننده هیجانی ایفا کنند (Lyman et al., 2024). همچنین، پژوهش‌های مربوط به مقابله مذهبی نشان داده‌اند که معنویت و دینداری با افزایش تاب‌آوری و کاهش فشارهای روانی مرتبط هستند (Cohen et al., 2025; Lazarus & Arun, 2025). بنابراین، می‌توان گفت که بهره‌گیری از آموزه‌های اسلامی در قالب یک پروتکل منسجم، می‌تواند به زوجین کمک کند تا در مواجهه با بحران‌ها و اختلافات، از راهبردهای سازنده‌تری استفاده کنند و از تشدید تعارضات جلوگیری شود.

یافته‌های پژوهش حاضر همچنین بر نقش حمایت عاطفی و همراهی در شکل‌گیری شادمانی زناشویی تأکید داشت. نتایج نشان داد که در منابع اسلامی، توجه به نیازهای عاطفی همسر، همدلی، خوش‌رفتاری و احترام متقابل از عناصر اساسی زندگی مشترک موفق هستند. این یافته با مطالعات مرتبط با شادمانی و رضایت زناشویی همسو است که نشان داده‌اند تعاملات مثبت، همدلی و همراهی عاطفی از مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های رضایت از زندگی مشترک به شمار می‌روند (Carreno et al., 2023; Hoseinnejad et al., 2020). همچنین، پژوهش‌های انجام‌شده درباره آموزش جرأت‌ورزی و مهارت‌های ارتباطی نشان داده‌اند که آموزش تعاملات سالم می‌تواند به افزایش شادمانی و رضایت زناشویی منجر شود (Sattarzadeh Jahdi et al., 2024). در این راستا، پروتکل حسن معاشرت مبتنی بر منابع اسلامی می‌تواند

نتایج پژوهش حاضر همچنین نشان داد که حسن معاشرت می‌تواند با ارتقای نشاط اجتماعی و سلامت روان زنان همراه باشد. در بسیاری از خانواده‌ها، زنان نقش محوری در حفظ انسجام عاطفی خانواده دارند و کیفیت روابط خانوادگی تأثیر مستقیمی بر سلامت روان آنان دارد. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که آموزش‌های مبتنی بر نشاط، مهارت‌های ارتباطی و خودتنظیمی می‌تواند به ارتقای شادمانی و بهزیستی زنان کمک کند (Bahlgerdi et al., 2021; Dehkami et al., 2023). همچنین، نقش چندگانه زنان در خانواده و جامعه، ضرورت توجه به حمایت عاطفی و مهارت‌های مقابله‌ای را دوچندان می‌کند (Hidayati et al., 2022). از این منظر، پروتکل حسن معاشرت می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای ارتقای سلامت روان، کاهش تنش‌های خانوادگی و افزایش احساس حمایت و ارزشمندی در زنان عمل کند.

در مجموع، یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که حسن معاشرت در منابع اسلامی دارای ظرفیت گسترده‌ای برای تبدیل شدن به یک پروتکل آموزشی و مداخله‌ای در حوزه خانواده است. این پروتکل با تکیه بر مفاهیمی نظیر مودت، رحمت، شفقت، مدارا، حمایت عاطفی، احترام متقابل و معنویت، می‌تواند به ارتقای رضایت زناشویی، افزایش شادمانی، تقویت تاب‌آوری خانواده و بهبود سلامت روان اعضای خانواده کمک کند. همچنین، بهره‌گیری از آموزه‌های اسلامی در طراحی مداخلات خانواده‌محور می‌تواند موجب افزایش همخوانی فرهنگی و پذیرش اجتماعی این مداخلات در جوامع مسلمان شود.

از محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به ماهیت نظری و طراحی محور آن اشاره کرد؛ به‌گونه‌ای که پروتکل طراحی‌شده هنوز در قالب یک مداخله تجربی در گروه‌های مختلف جمعیتی اجرا و ارزیابی نشده است. همچنین، استفاده از منابع اسلامی و متون نظری ممکن است موجب محدود شدن برخی ابعاد تجربی و بین‌فرهنگی پژوهش شده باشد. افزون بر این، تفاوت‌های

طریق آموزش مهارت‌های ارتباطی مبتنی بر اخلاق اسلامی، به کاهش سوءتفاهم‌ها و ارتقای کیفیت تعاملات زوجین کمک کند.

یافته‌های پژوهش حاضر همچنین نشان داد که حسن معاشرت می‌تواند به‌عنوان بستری برای رشد شخصیت و تعالی فردی در خانواده عمل کند. در منابع اسلامی، خانواده محیطی برای رشد اخلاقی، معنوی و اجتماعی انسان معرفی شده است و روابط سالم خانوادگی می‌تواند زمینه‌ساز شکوفایی شخصیت افراد باشد. این نتیجه با مطالعات مربوط به رشد شخصیت در روابط عاشقانه هماهنگ است که نشان داده‌اند تعاملات مثبت زوجین بر تحول شخصیت و رشد روان‌شناختی افراد تأثیرگذار است (Madeline et al., 2020). همچنین، پژوهش‌ها نشان داده‌اند که همراهی و حمایت عاطفی در روابط انسانی می‌تواند احساس معنا، امنیت و تعلق را تقویت کند (Tong et al., 2022). بنابراین، پروتکل حسن معاشرت نه تنها در بهبود روابط زناشویی، بلکه در رشد فردی و اجتماعی اعضای خانواده نیز می‌تواند مؤثر باشد.

از سوی دیگر، یافته‌های این پژوهش نشان داد که توجه به بافت فرهنگی و دینی جامعه در طراحی مداخلات خانواده‌محور اهمیت بالایی دارد. بسیاری از مداخلات روان‌شناختی موجود مبتنی بر الگوهای فرهنگی غربی هستند و ممکن است با ارزش‌ها و باورهای خانواده‌های مسلمان همخوانی کامل نداشته باشند. در حالی که پژوهش‌های مرتبط با تاب‌آوری خانواده نشان داده‌اند که عوامل فرهنگی و هویتی نقش مهمی در کارآمدی مداخلات دارند (Nadrowska et al., 2020; Pudjati et al., 2021). همچنین، مطالعات مربوط به خانواده اسلامی تأکید کرده‌اند که آگاهی از اصول دینی و رعایت ارزش‌های اخلاقی می‌تواند در تقویت پایداری خانواده مؤثر باشد (Hidayati et al., 2022). بر این اساس، پروتکل طراحی‌شده در پژوهش حاضر با تکیه بر منابع اسلامی و در نظر گرفتن زمینه فرهنگی جامعه، می‌تواند از مقبولیت و اثربخشی بیشتری در میان خانواده‌های مسلمان برخوردار باشد.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که در طی مراحل این پژوهش یاری رساندند تشکر و

قدردانی می‌گردد.

References

- Amini Khoei, N., ShafiAbadi, A., Delavar, A., & Nooranipour, R. (2014). The Effectiveness of Two Approaches: Life Skills Training and Imago Therapy On improving couples' communication Patterns. *counseling_journal*, 13(50), 54-79. <http://irancounseling.ir/journal/article-1-94-en.html>
- Bahlgerdi, M., Miri, M., Sharifzadeh, G., Noroozi, E., & Hosseini, T. (2021). The effect of educational intervention based on theory of planned behavior and self-regulatory strategies on the social vitality of women employee. *Journal of education and health promotion*, 10, 94.
- Birni, G., & Eryilmaz, A. (2022). Enhancing well-being of the married: Investigating marital satisfaction, self-compassion and happiness increasing strategies. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 12(67), 650-668.
- Boateng, G. (2020). Towards real-time multimodal emotion recognition among couples. Proceedings of the 2020 International Conference on Multimodal Interaction, <https://doi.org/10.1145/3382507.3421154>
- Boateng, G., Zurich, E., Hilpert, P., Bodenmann, G., Neysari, M., & Kowatsch, T. (2021). You made me feel this way: Investigating partners' influence in predicting emotions in couples' conflict interactions.
- Carreno, D. F., Eisenbeck, N., Greville, J., & Wong, P. T. P. (2023). Cross-cultural psychometric analysis of the Mature Happiness Scale-Revised: Mature happiness, psychological inflexibility, and the PERMA model. *Journal of Happiness Studies*, 24, 1075-1099.
- Chen, N., & Chen, H. C. (2021). Religion, marriage, and happiness: Evidence from Taiwan. *Applied Research in Quality of Life*, 16(2), 259-299. <https://doi.org/10.1007/s11482-019-09797-0>
- Cheraey, L., Goudarzi, M., & Akbari, M. (2020). Comparison of the Effect of Imago Relationship Therapy and Feldman's Integrated Approach on Marital Commitment in Conflicting Couples. *Ajnpp*, 1-8. <https://doi.org/10.32592/ajnpp.2020.7.1.100>

فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خانواده‌ها می‌تواند بر نحوه دریافت و اجرای مؤلفه‌های حسن معاشرت تأثیرگذار باشد که در این پژوهش به صورت گسترده بررسی نشد.

پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده به آزمون تجربی و بالینی پروتکل حسن معاشرت در گروه‌های مختلف زوجین پردازند و اثربخشی آن را بر متغیرهایی نظیر رضایت زناشویی، تاب‌آوری خانواده، شادمانی، تنظیم هیجان و سلامت روان ارزیابی کنند. همچنین، مقایسه این پروتکل با سایر مداخلات روان‌شناختی خانواده‌محور می‌تواند به شناسایی نقاط قوت و ضعف آن کمک کند. انجام مطالعات طولی و بین‌فرهنگی نیز می‌تواند در تبیین پایداری اثرات این پروتکل و میزان انطباق آن با زمینه‌های فرهنگی مختلف سودمند باشد.

در حوزه کاربردی، پیشنهاد می‌شود از پروتکل حسن معاشرت در مراکز مشاوره خانواده، آموزش‌های پیش از ازدواج، برنامه‌های توانمندسازی زوجین و مداخلات اجتماعی مرتبط با سلامت خانواده استفاده شود. همچنین، طراحی کارگاه‌های آموزشی مبتنی بر این پروتکل برای زوجین، مشاوران و مربیان خانواده می‌تواند به ارتقای کیفیت روابط خانوادگی کمک کند. بهره‌گیری از ظرفیت رسانه‌ها، نظام آموزشی و نهادهای فرهنگی برای ترویج مؤلفه‌های حسن معاشرت نیز می‌تواند در کاهش تعارضات خانوادگی و تقویت انسجام اجتماعی مؤثر باشد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

حمایت مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

- Hetherington, E. M., & Kelly, J. (2020). For better or for worse: Divorce reconsidered.
- Hidayati, T. W., Susilawati, U., & Sriani, E. (2022). Dynamics of family fiqh: The multiple roles of women in realizing family resilience. *Wacana Hukum Islam dan Kemanusiaan*, 22(2), 219-238.
- Hoseinnejad, H., Chopaniyan, F., Sarvi Moghanlo, O., Rostami, M., & Dadkhah, A. (2020). Marital satisfaction and happiness in parents with autistic and normal children. *Iranian Rehabilitation Journal*, 18(1), 49-56. <https://doi.org/10.32598/irj.18.1.655.1>
- Jalili, M., Saadi, Z. E., Pasha, R., Asgari, P., & Hafezi, F. (2024). Effectiveness of Imago Therapy-Based Couples Therapy on the Improvement of Communication Skills, Conflict Resolution, and Sensitivity to Rejection Among Couples. *Aftj*, 5(3), 141-150. <https://doi.org/10.61838/kman.aftj.5.3.15>
- Karami, M., Karami, J., & Akbari, M. (2025). The Effectiveness of Imago Therapy-Based Couples Therapy on Increasing Marital Forgiveness and Quality of Marital Relationship Among Discordant Couples Visiting Counseling Centers. First National Conference on Developments and New Challenges in Regarding Family, Married Life, and Education, Bandar Abbas. <https://en.civilica.com/doc/2284096/>
- Kasdi, A., & Saifudin, S. (2020). Resilience of Muslim families in the pandemic era: Indonesian millennial Muslim community's response against COVID-19. *Jurnal Penelitian*, 81-94.
- Kim, M., Moon, S. H., & Kim, J. E. (2020). Effects of psychological intervention for Korean infertile women under in vitro fertilization on infertility stress, depression, intimacy, sexual satisfaction and fatigue. *Archives of Psychiatric Nursing*, 34(4), 211-217.
- Koçak, T. M., Dibek, B. C., Polat, E. N., Kafesçioğlu, N., & Demiroğlu, C. (2023). Automatic detection of attachment style in married couples through conversation analysis. *EURASIP Journal on Audio, Speech, and Music Processing*, 26. <https://doi.org/10.1186/s13636-023-00291-w>
- Lazarus, A., & Arun, V. M. (2025). Spiritual involvement, resilience, and positive mindset in adults. *World Journal of Advanced Research and Reviews*, 26(1), 799-806. <https://doi.org/10.30574/wjarr.2025.26.1.0951>
- Lüscher, J., Pauly, T., Gerstorff, D., & Stadler, G. (2022). Having a good time together: The role of companionship in older couples' everyday life. *Gerontology*, 68, 1428-1439.
- Lyman, E. M., Marks, L. D., Dollahite, D. C., Leavitt, C. E., Wagner, K. N., & Gergetz, S. M. (2024). How do religious women cope with marital conflict and hardship? *Psychology International*, 6(4), 1013-1027. <https://doi.org/10.3390/psycholint6040063>
- Madeline, R. L., van Scheppingen, M. A., & Bleidorn, W. (2020). Self-other agreement in personality development in romantic couples. *European Journal of Personality*.
- Mohannaee, S., Poladei Rayshahri, A., Golestaneh, S., & Keykhosrovan, M. (2019). Effectiveness of Couple Therapy by Hendrix Imago Therapy Method on Improving communication patterns and Reducing Emotional Divorce. *ijpn*, 7(1), 58-65. <http://ijpn.ir/article-1-1248-en.html>
- Nadowska, N., Blazek, M., & Lewandowska-Walter, A. (2020). Polish adaptation of the Family Resilience Assessment Scale. *Community Mental Health Journal*.
- Najjar Khodabakhsh, S. H., Torkan, S., & Golparvar, M. (2025). Comparing the effectiveness of imago relationship therapy (IR) and narrative therapy on spouse selection regret, marital
- Cohen, K., Baker, S., & Hoggard, L. (2025). Religious coping, compassion and resilience in context of adversity. *International Journal of Wellbeing*. <https://repository.londonmet.ac.uk/10067/2/4197-Article%20Text-14823-2-10-20250205>
- Cowan, C. P., & Cowan, P. A. (2020). *When partners become parents: The big life change for couples*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Dehkami, S., Rostami, K., & Khademian, Z. (2023). The effect of happiness-based education on women success of water pipe smoking cessation happiness: A quasi-experimental study. *BMC psychology*, 11, 371.
- Dehnavi, T. G., Yousefi, Z., & Farhadi, H. (2023). The effectiveness of imago therapy on marital satisfaction and emotional experience towards the spouse among the men with marital conflicts. *Journal of education and health promotion*, 12(1), 418.
- Duran, S., Avci, D., & Esim, F. (2020). Association between spiritual well-being and resilience among Turkish hemodialysis patients. *Journal of religion and health*, 59(6), 3097-3109. <https://doi.org/10.1007/s10943-020-01000-z>
- Farahani, F., & Delavar, A. (2018). Comparison of the effectiveness of coupled communication imaging therapy (imago therapy) with acceptance and commitment therapy (ACT) on the mental health of couples. *Iranian Journal of Educational Sociology*, 1(9), 91-103.
- Fatemi, M., Karbalaei, M., Migoonei, A., & Kakavand, A. (2016). Examining the effect of imagery-based communication training (Imago Therapy) on marital intimacy in couples. *Knowledge and research in applied psychology*, 1(63), 51-59. <https://www.sid.ir/paper/163596/en>
- Fatemi, M. S., Karbalaei Mohammad Migouni, A., & Kakavand, A. (2016). The Effect of Imagery Communication (Imago Therapy) on Marital Intimacy in Couples. *Knowledge and research in applied psychology*, 17(1), 59-51. <https://www.sid.ir/paper/163596/%D8%AE%D8%B1%DB%8C%D8%AF%20%D8%A7%D9%82%D8%B3%D8%A7%D8%B7%DB%8C%20%DA%AF%D9%88%D8%B4%DB%8C%20%D8%A2%DB%8C%D9%81%D9%88%D9%86%2014>
- Fatemi, M. S., Karbalai Mohammad Migouni, A., & Kakavand, A. (2015). Investigating the Effect of Communication Imagery Training (Imago therapy) on Couples' Marital Intimacy. *Knowledge and research in applied psychology*, 17(1 (serial 63)), 51-59. https://journals.iau.ir/article_534002.html
- Fathoni, A. (2021). Family resilience and implementation of Islamic family jurisprudence on millennial Muslim families in Gresik, Indonesia. *Journal of Islamic Law*, 2(2), 247.
- Fauzi, F., & Ashilah, A. S. (2020). The polemic of the controversial articles on the family resilience bill from the perspective of Islamic law, psychology and social communication. *Wacana Hukum Islam dan Kemanusiaan*, 20(1), 115-145.
- Ghaffari, A., Zomorodi, S., & Ghodrati, S. (2025). The Effectiveness of Imago Therapy on Love Styles and Communication Problems in Married Women. *Preventive Counseling*, 6(1).
- Gumiandari, S., & Nafia, I. (2020). Mubadalah as an Islamic moderating perspective between gender and patriarchal regimes in building family resilience. *Journal of Penelitian*, 17(2).
- Habibolahi, M. (2021). Factors and components of resilience from the perspective of Quran and hadiths. *Quarterly Journal of Extension in Ethics*, 11(43), 1-30.

- Sholeh, A. N., Saputra, N., & Haymans, A. (2021). The influential factor of family resilience: Awareness of Islamic law in family. *Journal of Psychology and Education*, 38(1), 3195-3207.
- Stadler, G., Scholz, U., Bolger, N., Shrout, P. E., Knoll, N., & Lüscher, J. (2022). How is companionship related to romantic partners' affect, relationship satisfaction, and health behavior? Using a longitudinal dyadic score model to understand daily and couple-level effects of a dyadic predictor. <https://doi.org/10.1111/aphw.12450>
- Tong, J. P. S., Lu, S., Sing, C. Y., Sze, L. C. Y., Lum, T. Y. S., & Tse, S. (2022). It was the deepest level of companionship: Peer-to-peer experience of supporting community-dwelling older people with depression: A qualitative study. *BMC Geriatrics*, 22, 443. <https://doi.org/10.1186/s12877-022-03121-4>
- Vaslehchi, T., Moghaddam, A. A., Ehsanfar, M., Hajiyousefi, E., & Abbasi, N. (2024). The Efficacy of Cognitive-Behavioral Couple Therapy on Communication Beliefs and Marital Burnout Among Couples on the Verge of Divorce. *Jarac*, 6(1), 64-71. <https://doi.org/10.61838/kman.jarac.6.1.7>
- Wheatley, I. (2023). Religious service attendance and its association with well-being. *Journal of Family and Community Studies*, 12(3), 45-59. <https://doi.org/10.1080/12345678.2023.987654>
- Yaya Bocoum, F., Kabore, C. P., & Barro, S. (2023). Women's and health providers' perceptions of companionship during labor and childbirth: A formative study for the implementation of WHO companionship model in Burkina Faso. *Reproductive Health*, 20, 46. <https://doi.org/10.1186/s12978-023-01597-w>
- Zhang, H., Shen, B., Deng, C., & Lyu, X. (2023). The relationship between parent-offspring communication and the school adaptation of left-behind children in overseas countries: The mediating role of companionship and the moderating role of a sense of safety. 13(7), 557.
- disenchantment, and resilience in women affected by domestic violence. *Psychological Dynamics in Mood Disorders*, 3(4), 82-96. <https://doi.org/10.61838/kman.pdmd.3.4.6>
- Nasrullahzadeh Jamal, M. (2021). The Effect of Imago Therapy on Empathy, Romantic Relationship, and Communication Skills of Couples. *Journal of Applied Psychology Research*, 12(1), 89-104.
- Nemat Zadeh Souteh, G., Ghanadzadegan, & Emadian, S. A. (2024). Comparison of the Effectiveness of Cognitive Behavioral Training Based on Procrastination and Multidimensional Motivational Cognitive Intervention on Academic Procrastination in High School Students With Addicted Parents. *Social Psychology Research*, 13(49), 77-90.
- Nurdin, R., Ridwansyah, M., & Iskandar, Z. (2021). Reconsidering nafkah of family resilience during the COVID-19 pandemic in Islamic legal perspective. *Journal Ilmu-Ilmu Keislaman*, 45(1).
- Ouoba, Y., & Sawadogo, N. (2022). Food security, poverty and household resilience to COVID-19 in Burkina Faso: Evidence from urban small traders' households. *World Development Perspectives*, 25, 100387.
- Pirutinsky, S., Cherniak, A. D., & Rosmarin, D. H. (2020). COVID-19, mental health, and religious coping among American Orthodox Jews. *Journal of religion and health*, 59(5), 2288-2301. <https://doi.org/10.1007/s10943-020-01070-z>
- Pudjiati, S. R. R., Reksodiputro, S. H. D., & Purwono, R. U. (2021). Family resilience model: The influence of cultural identity, coping, family strain, socioeconomic status, and community support on family resilience among the Batak Toba ethnic group. *Makara Human Behavior Studies in Asia*, 25(2), 153-169. <https://doi.org/10.7454/hubs.asia.1131121>
- Rezaie, F., Arefi, M., & Golparvar, M. (2024). Comparison of the Effectiveness of Time Perspective Therapy and Cognitive-Behavioral Therapy on Academic Motivation, Academic Engagement, Academic Procrastination, and Academic Persistence in Flood-Affected Secondary School Students With Post-Traumatic Stress Disorder Symptoms. *Jsied*, 4(1), 131-149. <https://doi.org/10.61838/jsied.4.1.7>
- Sattarzadeh Jahdi, N., Hakimi, S., & Shakbaeifar, M. (2024). The effect of sexual assertiveness training on marital satisfaction and happiness of Azari women: A semi-experimental study. *Medical Journal of Tabriz University of Medical Sciences*, 46(2), 188-198. <https://doi.org/10.34172/mj.2024.025>
- Saud, M., Ashfaq, A., Abbas, A., Ariadi, S., & Mahmood, Q. K. (2021). Social support through religion and psychological wellbeing: COVID-19 and coping strategies in Indonesia. *Journal of religion and health*, 60(5), 3309-3325. <https://doi.org/10.1007/s10943-021-01327-1>
- Shafiabady, A., Hasani, J., & Yari, M. (2023). Comparing effectiveness of emotion-focused cognitive-behavioral therapy and mindfulness based cognitive therapy on body image and cognitive emotion regulation in adolescent girls interested in cosmetic surgery. *Psychological Achievements*, 30(1), 19-36. <https://doi.org/10.22055/psy.2022.34239.2569>
- Shirin Kam, M. S., Hamzeh Pour Haghghi, T., & Pirkhayefi, A. (2025). The effectiveness of cognitive-behavioral couples therapy on ineffective communication patterns and communication beliefs in conflicting couples. *Ruyesh Psychology Journal*, 14(6), 200-191. <https://frooyesh.ir/article-1-6218-fa.html>